

Брой 20
К П Р О Д Н О
М а й 2 0 1 4
Л у д о г о р и е

ПЪТ

СПИСАНИЕ

Съставител:
д-р Анатолий Кънев
drkanev@protos.bg

Редакционна колегия:
д-р Анатолий Кънев
Ерхан Чаушев
Калина Денкова
Дона Димитрова

Коректори:
Цветелина Кънева
Росица Филипова

Издател:
Сдружение „Родно Лудогорие“
София 1303, ул. „Осогово“ 60
тел. 02/9296101
www.ludogorie.org

Списанието се издава със съдействието на д-р Анатолий Кънев и
Министерство на образованието и науката

ISSN: 1312-7233

На първа корица: Ванко Урумов – „Бяг“
На четвърта корица: Ванко Урумов – Цикъл „Брегове“

СЪДЪРЖАНИЕ

- 1 ЗА ЗНАНИЕТО, ПОЗНАНИЕТО И
ПЪТИЩАТА НА ДУХОВНАТА ПРИЕМСТВЕНОСТ
д-р Анатолий Кънев
- 2 НИЕ ВИНАГИ ОЦЕЛЯВАМЕ (ПОНЕ ЗАСЕГА)
интервю с проф. Милко Палангурски
- 18 ПОЕМАНЕТО НА ИЗПЪЛНИТЕЛНАТА ВЛАСТ –
КОНСТИТУЦИОНЕН ИЛИ „ЛИЧЕН РЕЖИМ“?
проф. дин Милко Палангурски
- 28 ЗЛАТО И СОЛ: ТОЗИ СТРАНЕН ПАРАЛЕЛ
проф. дин Христо Матанов
- 32 В ПРИОБЩАВАНЕ НА УЧЕНИЦИТЕ КЪМ ЕВРОПЕЙСКОТО КУЛТУРНО
И ДУХОВНО НАСЛЕДСТВО ЧРЕЗ ПАТРИОТИЧНИТЕ ИЗМЕРЕНИЯ НА
ПОХОДА „ПО ПЪТЯ НА ЧЕТАТА НА ТАНЬО ВОЙВОДА“
гл. учител Атанаска Стойчева, ръководител на разградската група
ученици, участници в похода
- 36 ЗА ВАНКО
проф. Десислава Минчева
- 45 СТАТУТ ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРОВЕЖДАНЕ НА НАЦИОНАЛЕН
УЧЕНИЧЕСКИ КОНКУРС, ПОСВЕТЕН НА 29-ия ПОХОД
„ПО СТЬПКИТЕ НА ЧЕТАТА НА ТАНЬО ВОЙВОДА“
- 48 ТВОРБИ НА НАГРАДЕНИ УЧЕНИЦИ
ОТ КОНКУРС-ВИКТОРИНАТА 2013 г.
- 57 ЯВЛЕНИЕТО БОРИС ХРИСТОВ
проф. Лада Брашованова-Станчева
- 65 ПРОТОКОЛ ЗА КЛАСИРАНЕ НА УЧАСТНИЦИТЕ В
НАЦИОНАЛНИЯ КОНКУРС-ВИКТОРИНА ЗА УЧЕНИЧЕСКИ
ТЕКСТОВЕ, РИСУНКИ И МУЛТИМЕДИЯ,
ПОСВЕТЕН НА 17-ия ПОХОД „ПО ПЪТЯ НА БЕДРЕДДИН“

ЗА ЗНАНИЕТО, ПОЗНАНИЕТО И ПЪТИЩАТА НА ДУХОВНАТА ПРИЕМСТВЕНОСТ

д-р Анатолий Кънев

*„Има разлика между знание и познание –
знае се отделното, познава се всичкото“.*

Ал. Фол

Знае се, че през 2014 г. се навършват 1000 години от историческата битка при крепостта Ключ, когато византийският император Василий II Българоубиец ослепява 14 000 пленени воители от армията на цар Самуил.

Знае се, че преди 101 години, по време на Междусъюзническата война, българската армия не унищожава изтощената гръцка войска в Кресненското дефиле.

Знаят се всички факти за участието на България във войните за национално обединение (1912–1918), но познава ли се политиката на държавниците, генералите и дипломатите, довела ни до две национални катастрофи?

Знае се за храбростта на българската армия, която, макар и недохранена и зле облечена, печели победа след победа на бойното поле. Но познава ли се уничието и покрусата, завладели българската душа след провала на усилията за национално обединение? Познава ли се изгубената вяра на българите в собствените им възможности?

Знае се, че през 2014 г. се навършват 10 години от членството ни в НАТО. Знае се, че понастоящем България разполага с 25-хилядна армия, а по време на Първата световна война (1914–1918) мобилизационният състав на Българската армия е достигал 800 000 души.

Знае се, че България е най-бедният член на Европейския съюз и съседните нам народи, участвали в събитията от 1912–1918 г., имат по-добър жизнен стандарт.

Знае се, че обществото ни е по-разделено от всякога; че каквото и да знаем, то е повод за разделение. (Последните събития в Украйна например отново ни разделиха, този път на русофили и русофоби.)

Но познаваме ли днешната международна политика? Познаваме ли причините, довели до дълбокото разделение на българите? Наясно ли сме какво се случва било в Сирия, било в Украйна, било в Крим? На каква точно политическа игра сме фили или фоби?

Не само да знаем, но и да познаваме е апелът с днешна дата на КПД „Родно Лудогорие“, което и тази година, за 29-и път, организира „Поход по стъпките на четата на Таньо войвода“.

Във времена без надежда първенството на духа е сигурна надежда; първенството на онова познание за всичко случило се с народа ни през вековете – безброй покрусии, разорения, спадове, умора и упадък, но и възкресения, възходи и триумфи; първенството на духовната приемственост. Познанието за устойчивостта на българския дух, съхранил ни до днес, е сигурна надежда за нас, разделените българи, разделили се през последните десетилетия с не една надежда.

НИЕ ВИНАГИ ОЦЕЛЯВАМЕ (ПОНЕ ЗАСЕГА)

Интервю на д-р Анатолий Кънев

Проф. дин Милко Палангурски
Исторически факултет,
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Благодаря Ви, че се съгласихте на това интервю. Вие сте доказан историк, учен и преподавател. Историята наука ли е, или разказ за миналото? И кога един народ се обръща към миналото си: в периоди на апогей или когато помръкнат идеалите?

Историята е както наука, така и разказ за миналото, но трябва да добавим, разказ, който се стреми да реконструира всеобхватно случилото се и да извлече онова, което може да бъде поука за настоящето. Разказът обаче не трябва да е скучен, формален, педантичен, а да бъде творчески, увлекателен, интересен. Да не забравяме, че Клио е муза, но същевременно това не означава, че не трябва да се показват всички процеси, явления, съдби, до които изследователят се е докоснал. И тук е голямото предизвикателство пред

изследователя – да не се опира на предварителни нагласи, обществени представи и митове, които надделяват в общественото мнение, а с почти криминалистични похвати да се опита да реконструира реалността, без да „скрива“ каквото и да е от истината, колкото тя и да не се харесва на хората. Народ, който не помни миналото си, няма бъдеще, но ако само помни, а не го проумява и използва уроците на миналото в своя полза, няма и настояще.

Всъщност това донякъде отговаря на въпроса кога се връща един народ към миналото си. Ами това става не по време на апогей, нито при помръкването на идеалите, а на другия ден след събитията, а в по-модерните времена на бърз информационен обмен – дори няколко часа по-късно. Налагането на една версия за дадено събитие, на неговия разказ сред обществото е старо като човешката история.

Сградата на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

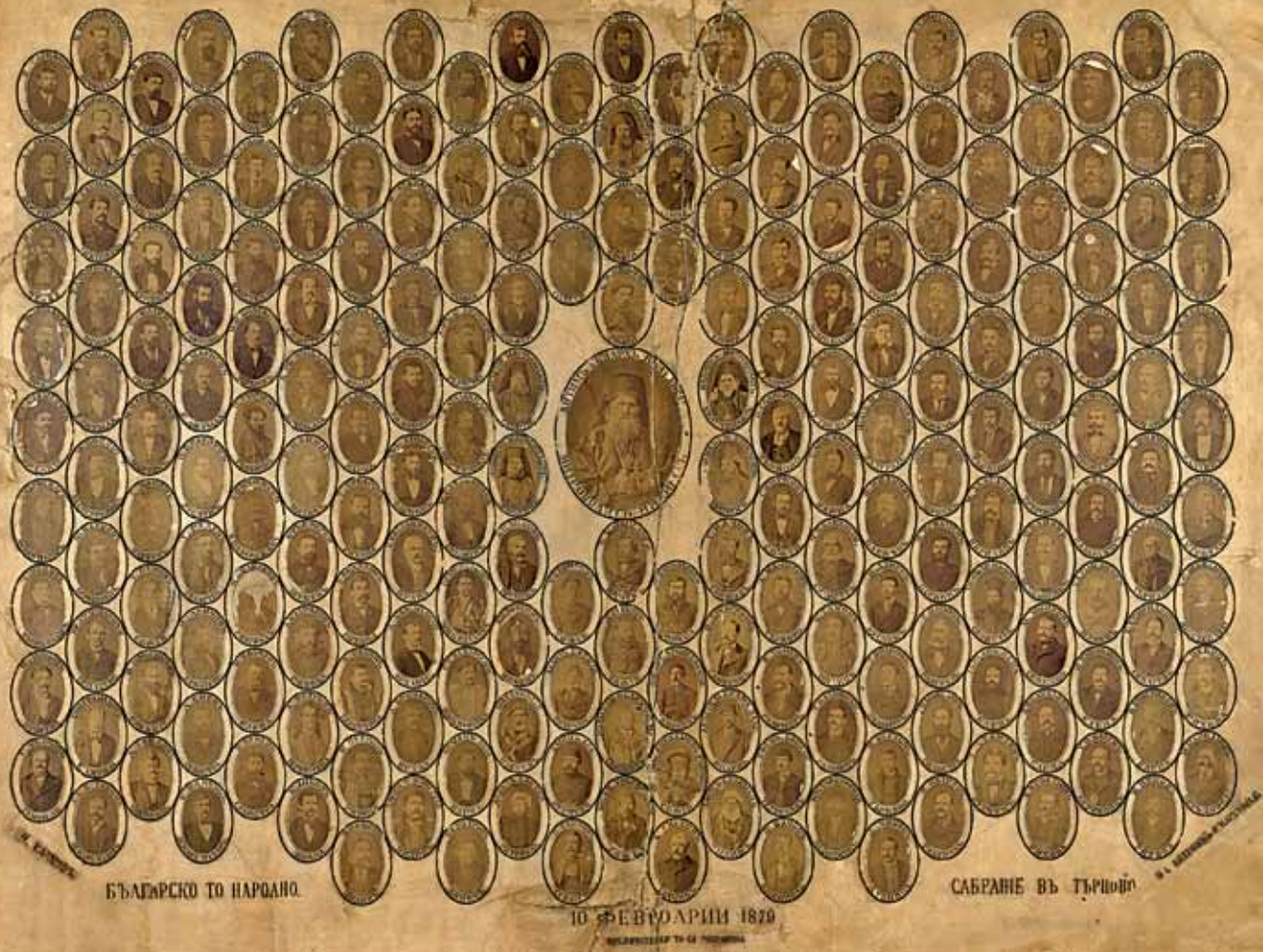

25-годишен юбилей на поборниците-опълченци 1902 г. Архив на Института за исторически изследвания при БАН

Така всекидневната политическа борба и обществени противоречия всъщност до голяма степен са борба не само за бъдещето, а са и за оценка на миналото. И хората приемат една или друга оценка и тяхното мнение не може да бъде променено от едно или друго историческо изследване поради простата причина, че всеки се смята за носител на окончателната истина, тъй като е преживял събитието. Затова е необходима дистанция на времето, не само да отшумят страстите, но и да се открият архивите. Проблемът е, че когато се открият, вече обикновено не интересуват широката публика.

А по време на криза или апогей, тогава започва да се търси онова, което ни е необходимо в дадения момент. Така например, на обществото в края на XVIII в. е нужна „славната история“ и Паисий Хилендарски му я дава, за да я превърне

в доктрина за освобождение и създаване на националната държава. След краха на националната доктрина с Ньойския мирен договор, гражданството, разбрало за него, се стича пред дома на Иван Вазов, мълчаливо, стресирано за бъдещето си, чакащо със свещи от дядо Вазов, който прави най-много за възпитанието на поколения в тази идея, да му даде нов идеал, нова визия за своето бъдеще. Вижте, дори обръщането ни към творчеството на Апостола става при различни поводи – когато ни е нужна подкрепа за равенство пред закона, там има нужните думи, когато ни е нужно да обясним беззаветната вяра в националната революция – там има достатъчно слова, когато ни е нужно да потърсим себе си в големия свят – фразите за Европа и равнопоставеността ни с другите народи са налице.

Табло с портрети на 217 депутати от Учредителното събрание. 10 февр. 1879 г. ЦДА, ф. 173К, оп. 6, а.е. 3127

Каква трансформация настъпва с участниците в националноосвободителното движение след 1878 г. – продължават ли да бъдат водени от националния идеал, или обръщат внимание предимно на личните си интереси – служби, постове?

Трансформацията е неизбежна – по простата причина, че се създава нова държава – това изисква нова администрация, армия, полиция, съдебна и данъчна система, предприемачи, създаването на нова образователна система. За всичко това са нужни кадри, а те няма откъде да дойдат, освен от редиците на българската интелигенция, която в крайна сметка извърш-

ва и ръководи възрожденските процеси и революция. Е, разбира се, не всички са подготвени за новата си роля, не всеки революционер става за ръководител, подготвените и образованите кадри не достигат и много бързо се стига до насищане на този „обществен пазар на труда“. Това създава усещането, че стремежът към постове, забогатяване, обществена реализация изтихват на заден план идеалите. Не случайно се появява образът на недоволния „поборник“ – любима тема в литературата, поезията, а и в историографията – ако погледнете разказите за онова време, във всяка биография на бивш революционер, който не е станал например министър, депутат или предприемач,

Залата, в която са проведени заседанията на Учредителното събрание във Велико Търново през 1879 г. Съвременна снимка

винаги има едно изречение, което е като някаква неизбежна матрица – „останал с малка поборническа пенсия“ и умрял разочарован от нова България. Като че ли новата България, за която се е борил, трябва да се управлява от неграмотни и неподготвени хора, само защото се е бил на Гренадин, Стара Загора и Шипка. Но трябва да сме коректни – това не е масовият образ, който обаче от времето на дядо Вазов насам ни се налага като извънредна истина. Докато е живо поколението, което освобождава страната, в обществото има достатъчно количество патриотизъм, който да мобилизира и излее цялата национална енергия в Балканските войни.

Има ли реална привързаност на нацията към първата ни Конституция, след като дори нейното нарушаване е извършено „в името на нейното запазване“ (има се предвид въвеждането на

режима на княжеските пълномощия – 1881 г. В манифеста на княз Батенберг се казва, че той я отменя, за да я запази (перифразирам).

Конституционните принципи са почти непознати за редовия български избирател. Да не забравяме, че при създаването на модерната ни държава типичният българин по принцип е неграмотен – само 3 % от населението може да пише и чете. Но той инстинктивно усеща своите права, възприема ги и върви по тях. Инстинктът обаче невинаги е достатъчен – той често пъти е повече проява на егалитаризъм, отколкото на убеден конституционализъм. Трябва дългогодишно натрупване на опит и познания, за да се превърне човек в гражданин, който разбира напълно демократичната теория и споделя своите права и задължения. Много хора отказват да плащат данъци, да служат в армията, в

Първата българска юбилейна марка с историческо съдържание. 25 г. от Априлското въстание 1876 г. Черешовото топче, изгряващо слънце. 20 април 1901. Цена 15 ст. Тираж 563 000.

Сайт на Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщения. (<http://www.mtitc.government.bg/page.php?category=144&id=1874&page=2>)

си направи труда да премине километри, за да изпълни това свое основно право. Да не говорим за другите права, които изискват традиция и ресурс.

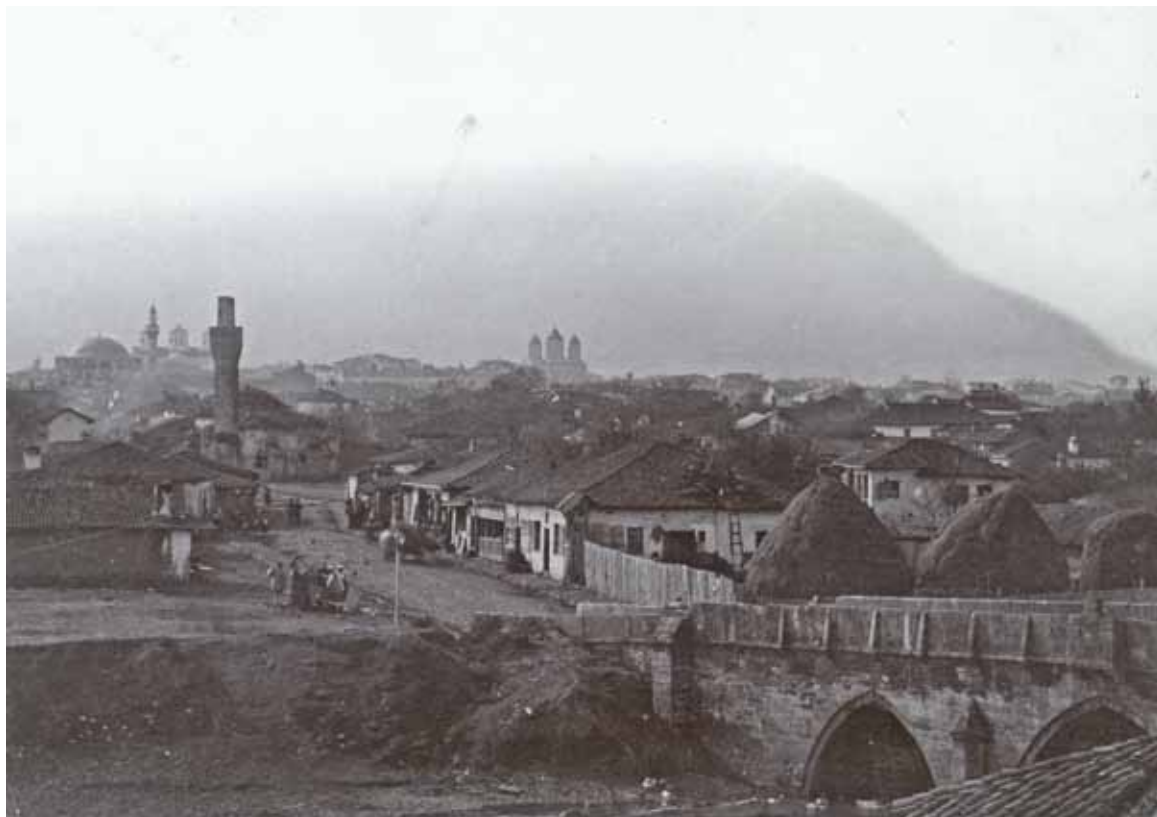
Каква е заслугата на Стефан Стамболов в създаването на модерното изборно законодателство?

Огромна, и това го казвам, без да се притеснявам, че преувеличавам. Ст. Стамболов е политикът, който най-добре разбира, че този закон е в основата на демократичната система и конституционния строй. И затова няма парламент и правителство, което преди избори да не „дипва“ и „настройва“ закона. Още от 1879 г. до края на управлението му, няма промяна или нов закон за изборите, който да не минава през строгата му редакция – той е неоспоримият либерален капацитет по изборното законодателство, а впоследствие като вътрешен министър е човекът, който внася новите закони. Голяма част от основните принципи, които той въвежда, съществуват в законодателството и до ден-днешен. Но най-голяма е заслугата му за създаване на независима

от волята на случайността изборна администрация, като така прекратява сигналите до кръвопролитие политически

Стефан Стамболов. Архив на Института за исторически изследвания при БАН

София такава, каквато я завариха бъдещите столичани. 1879 г. Архив на Института за исторически изследвания при БАН

противоборства. Защото изборите за III ВНС през 1886 г. дават повече жертви от Старозагорското въстание. Разбира се, и той не може да въведе напълно адекватна система – страната просто няма достатъчен ресурс – персонален и административен – за това.

Не се ли оказват консерваторите по-реалистични в идеите си за държавно устройство след Освобождението?

Консерваторите в българския вариант не са консерватори в класическия смисъл на думата – т.е. хора с аристократичен произход, вековни поземлени собственици, парламентаристи, държавни чиновници и военни ръководители от векове. Произход, който ги кара да бъдат яростни защитници на статуквото.

Нито едно от тези изисквания за европейски консерватор не може да се открие при родните лидери и участващи лица в т.нар. консервативно течение. По-голяма част от тях, с основание и някак си с гордост, компенсират липсата на потекло с декларирането на големия белег на разлика в патриархалното ни общество – хаджийството. Ако баща ти или дядо ти са стигнали до светите места в Йерусалим, ако са направили тази невероятна за времето си крачка в пространството, която си е и логистичен подвиг и приключение с неизвестен край, то това показва, че твоето семейство не е случайно, че в него има традиция – кой бил общински ръководител, църковен епитроп, виден член на еснафа, първомайстор или добър занаятчия и търговец. Изследването ми на родствената матрица на родния консерватор по

Четници на Христо Ботев пред неговия паметник в гр. Враца. От ляво надясно: Ради Белев, Йордан Йорданов, Иван Данчев, Стефанаки Савов, Прокопи Дянков, Марко Василев, Тодорин Томов, Мико Стоянов. 1902 г. Архив на Института за исторически изследвания при БАН

време на Освобождението е категорично – всичките произхождат от подобни семейства, които са тъканта на родния ни елит и всичките съответно получават образование – няма човек от тях да не владее няколко езика, балкански и европейски, владеят и официалния османотурски и имат неминуем контакт със структурите на империята. Образованието им дава самочувствие и статус и погледнато в по-широк мащаб, те не са консерватори, а повечето са умерени либерали, които предпочитат бавното и умерено реформиране първо на Османската империя, а след това на нейното наследство, но и никога не са се изказали за съхраняване на нейните архаични структури в каквато и да е сфера. Нещо повече, ако се вгледате в биографиите на по-възрастните от консерваторите в Учредителното Народно

събрание, всичките до един са били в обсега, сътрудничили са и са доверени лица на неоспоримия лидер на националната революция – Г. С. Раковски.

Тази им обществена, стопанска и културна независимост ги прави лесно атакуеми от мнозинството, а и омразата към тях – синове на чорбаджии или самите те видни турски чиновници, те не могат да бъдат възприети от полуграмотния еснаф и радикалните дейци. Прави се опит да се отнеме по дефиниция възможността им да участват в управлението на новата страна, но без тях не може – иначе няма кой да изгради структурата на министерствата, окръжните власти, общинските съвети, училищната мрежа и т.н. Няма кой дори да преведе нотариалните актове на българския селянин, който е оземлен вследствие на революцията и войната. И

Снимка на Н. Николаевич, княз Фердинанд I и граф Игнатиев пред входа на храм-паметника „Рождество Христово“ (Шипченския манастир) по време на Шипченските тържества. 1902 г. ЦДА, ф. 1325К, оп. 1, а.е. 917

пак се опира до тяхната експертиза, както е модерно да се казва сега. Това пък е трагедията на участвалите в революцията – те имат персоналната подготовка, която им позволява да заемат по-ниските нива на администрацията, а много често нямат и тази възможност.

Консерваторите не успяват да наложат своята визия за развитието на страната по време на създаването на нейните институции с Търновската конституция, но са непреодолим фактор при нейното изграждане. Практически няма кабинет, в който да няма поне един представител на това течение. Ст. Стамболов правилно усеща това и дълго време използва голяма част от тях в своето правителство, в парламента, местната власт и всякакви други структури. Затова е и спокоен, че бавните и сигурни техни действия ще му донесат

достатъчно стабилност, а той със своите по-млади и радикални дейци внася нужния динамизъм в управлението. Затова и оцелява на три парламентарни избори, с добавка – успехът при две Велики народни събрания. Една страна се управлява основно чрез три законови сфери – Съдебната система, Наказателният кодекс и Търговският закон. Всички закони в тези сфери са дело на консерватори – това, мисля, отговаря на въпроса.

Каква е ролята на фило-фобския комплекс в историческото ни развитие след Освобождението?

„Фило-фобството“ е характерно за всяко общество, което си задава въпроси за развитието в една или друга сфера, посока и особено при търсенето на

Българската делегация за помирението с Русия. Санкт Петербург, 1895 г. Църковно-исторически и архивен институт при Българската патриаршия

съюзници. Но то става комплекс при малките народи, които го разглеждат като „любов и омраза“. Това не е проблем, когато става въпрос за избор между по-несъществени неща, но когато става въпрос за избор на геостратегическо направление и съюзници, „любовта“ и „омразата“ показват само едно – незрялост и липса на национални рефлексии. Ако в една страна и един народ има спор за начините на модернизация, това не е проблем, ако се спори за конституционното устройство, също не е някаква особена трагедия, но ако се спори по въпроса каква трябва да е дългосрочната ни стратегия и къде ни е мястото в световната политическа и икономическа карта, това вече не е проблем, а политическа диагноза. У нас „фило-фобството“ се свързва не с избор на процесите при стопанската или културната модернизация, не с държавното устройство, политическия живот и други неща от реалната сфера, а е проблем на геостратегическото ни присъствие в света – то е разделено по оста „Русия – Европа“, казано по друг начин, „Изток – Запад“.

А хан Аспарух, а и предците му, са ни извели от Азия и са ни довели в сърцето на тогавашна Европа. Борис Покръстител се чувства равен при избора ни на религиозна принадлежност, а Симеон се опитва да създаде една нова, българска, но несъмнено европейска империя, която да замени остатъците от най-дълготрайния европейски проект – Римската империя. Но да не се връщаме назад – достатъчно е да видим позицията на Г. Раковски, Л. Каравелов, В. Левски и съидейниците им. Ако прочетем внимателно какво са писали и пропагандирали, то ще се изненадаме, че

понятието Европа, европейски и пр. имат абсолютен приоритет. За тях дилемата не е в това на кой свят принадлежим, а в това кои стратегическите съюзници можем да използваме, кога и как.

Какви са последиците от скъсването на дипломатическите отношения с Русия при управлението на Стефан Стамболов?

Ще отговоря малко шеговито: каквито бяха при скъсването на отношенията ни със САЩ през 1950 г. Девет години покъсно ги възстановихме. Същото се случва и през 1886 г., само годините се оказват десет. Разликата е, че възстановяването на тези с Русия са част и от вътрешнополитическия ни живот, превръщат се в династически и армейски въпрос, докато в случая със САЩ обществото нямаше никакъв шанс да реагира публично. Много често се преувеличава този епизод от историята ни, едва ли не това скъсване ни е лишило от Санстефанска България и довело до националните катастрофи. Това

„Изборна секция“ в кюстендилско село. 1908 г.
ЦДА, ф. 132К, оп. 3, а.е. 13

е толкова вярно, колкото че скъсването на отношенията със САЩ тогава са ни попречили да влезем например в НАТО. А истината е много по-простичка, няма никакви кой знае какви дълбоки тайни и антибългарски завери. Русия се отказва от Санстефанизма като идея само месец след уреждането на Съединението – май 1886 г. И до ден-днешен който и да управлява в Москва, гледа да се държи равноотдалечено между София и Белград, но винаги с поглед, обърнат повече към хълма Авала, отколкото към кубетата на „Александър Невски“. Известна промяна има само в критични моменти, какъвто беше скандалът между Сталин и Тито – втори-ят момент в новата ни история след 1876–1886 г. , когато Москва залага повече на България и то само за известно време. Със сигурност пострадалият е Ст. Стамболов, който се прости с живота си, но погледнато в стратегическа перспектива, той никога не е отричал, че при нужда и разрешаване на националния ни въпрос, трябва да вървим с Русия.

Има ли период от следосвобожденската ни история, в който водим реалистична политика спрямо Русия?

Колкото и парадоксално да е на пръв поглед, това е по времето на княз Фердинанд. Той е напълно наясно, че в този момент страната и нейните интереси са под „похлупака“ на Австро-руското споразумение за запазване на статуквото на полуострова от 1897 г. и до навечерието на войните успешно лавира между Виена и Петербург, до онзи момент, когато може да изкопчи нещо от тяхното сътрудничество и противоречие. Още един парадокс – в навечерието на Балканската война страната премина в руското прос-

транство на влияние – това беше цената за Балканския съюз, с което изпълни завещанието на загиналия заради помирението между двете държави Ст. Стамболов. Да не забравяме, че според договорите за Балканския съюз руският цар не само е арбитър, но и посочва евентуалните врагове на този съюз – и така наред с Турция, противник се оказва и Австро-Унгария, с която не граничим, и респективно Централните сили. Друг е въпросът, че накрая завършваме в съюз с тях.

Във Вашата книга „Либералната (Радославистка) партия в системата на българската парламентарна демокрация (ноември 1900 – юни 1904 г.)“ цитирате Симеон Радев, който отбелязва, че Васил Радославов успява да се сроди с всички ония, които Каравелов бе възбудил срещу себе си. Какъв е контекстът на констатацията на Симеон Радев?

Идеята на Симеон Радев произтича от блестящото му познание на историята на френската, а и въобще на революциите.

Членове на кабинета на К. Стоилов пред Народното събрание 1898 г. Архив на Института за исторически изследвания при БАН

В даден момент винаги се раждат все по-радикални сили, които са недоволни от постигнатото и изискват продължаването на революционния процес. И в случая със Съединението се получава така – отговорните фактори, които добре познават международната политика и са притиснати от Великите сили, да стоят спокойни, но те се атакуват от младите, неопитни, но същевременно и неотговорни фактори в обществото, които имат по-лесна и, както им се струва, по-бърза и успешна рецепта за разрешаване на кризата. Това не е възможно, но е достатъчно, за да мобилизираш привърженици и да станеш партиен водач, какъвто е случаят с д-р В. Радославов, който остана в политиката

почти половин век и най-близките му съратници са точно от този момент.

В същата книга пишете, че Радославов става изразител на крайно националистическото крило, ръководено след Съединението от Захари Стоянов и Димитър Петков, и приема антируска външна политика. Казвате обаче, че не се идентифицира и обвързва напълно с тях. Какво имате предвид?

За двамата бъдещи политици, а до този момент бунтари, вестникари и писатели, идеите движат политиката, за д-р В. Радославов е обратно – политиката ръководи, а и дори е в основата на идеите. Той

е човек на действието, на кризата, която винаги е съпътствала живота му, докато първите двама остават до края на живота си идейно непоколебими, те рядко правят компромиси с идейната си платформа, независимо че и те участват в политиката, дори заемат най-високи постове в държавата. Но З. Стоянов и Д. Петков могат да бъдат общественици, публицисти, писатели и всичко друго, без непременно да са политици, докато при д-р В. Радославов това е немислимо – той е „политическо животно“ – термин, който носи и позитивни, и негативни нюанси.

Може ли да се говори за истински политически елит след Освобождението? Ако „да“, има ли общо с днешния?

Елитът ни е сравнително малък като обем. Подготвените кадри са малко, още по-малко пък са онези лица, които имат и носят в себе си стремежа за политическа кариера. Без тази симбиоза е невъзможно да си добър политик – но това автоматично още повече намалява хората, които имат възможност и едновременно желание да бъдат политически мъже. Обикновено се стига до разминаване между подготовка и желание, рядко се среща пълно покритие на това ниво – в общи линии, това са лицата, които достигат до министър-председателския пост, голяма част от министрите, докато при останалите лица, ангажирани в политиката, липсва едното от двете качества – или са недостатъчно добре подготвени, или пък нямат политически нюх и само участват като масовка в политическата игра. При наличието на десет партии, които „пласират“ депутати в парламента до 1913 г., лицата, които се избират за министри, са от един кръг от 50–60 човека, т.е. всяка партия има един списък, от който се набират министрите. В парламентарната зала има още 5–6 човека, които водят политическата битка, и

с това се изчерпва най-познатият политически елит на страната.

В количествен аспект няма голяма разлика със съвременното. Партиите отново разчитат на няколко човека за министри, а и ръководството на парламентарното „блато“ е в същото състояние. Но в качествено аспект нещата като че ли са от различни планети. В тази посока имам един любим пример – дълги години след Освобождението страната работи по Отоманския наказателен кодекс и Търговски закон. Два огромни закона, които в съвременна България се правят от комисии по 15–20 години и за това се харчат милиони левове. През 1897 г. д-р К. Стоилов сяда и с перодържката за няколко дни, сам, без комисии и дори без да диктува на секретари, само с десетина пропуснати и добавени впоследствие членове върху черновата, създава двата закона, всеки от тях надхвърлящ хиляда члена и които функционират до 1947 г. Съпоставката е отчайваща – наскоро един министър-председател без капка срам заяви публично, че си няма и понятие какво е това Тристранен пакт, един друг министър, номиниран отгоре на това за вицепремиер, не знае Индира Ганди мъж или жена е, а един председател на парламентарна комисия ме убеждаваше по телевизията, че „вотът на доверие“ е партиен принос в родната, а и международната парламентарна и демократична история, нищо че още първият български кабинет през 1879 г. пада след подобен вот. Глупостта и неподготовеността на родния ни политически елит вече надминава границите на допустимото, но притеснителното е, че това се приема за нормално от обществото и мултиплицирането му върви в геометрична прогресия и което е още по-страшно, тези хора не разбират, че не са подготвени и нямат не само образование – то и Ст. Стамболов го няма, ами просто е противоположно за нацията да се занимават с тази работа.

Защо българинът е по-податлив на деструкцията в историческото си битие, отколкото на създанието?

Ако някой отговори на този въпрос напълно и изчерпателно и убеди всички в своята концепция, то той заслужава най-голямата национална награда – признателност приживе, преди да го убием или сатанизираме, и трябва задължително да се изучава във всички хуманитарни предмети в училище и университетите. Създание има, но интересното е, че то е само в личната и почти никога не се вижда в обществената сфера. Национални проекти имаме много, част от тях ги започваме още преди Освобождението, но нито един не е оцелял и просъществувал дълго време, ако не е помощта на държавата – т.е. всеки обществен продукт зависи изцяло от ресурсите на властта, а не от сплотеността на обществото и неговото намерение да създава. Дори православната ни църква, която извоюваме като национално представителство с толкова труд и лишения в рамките на Отоманската империя, много

скоро се изправя пред фалит – хората не искат да плащат данък и това е независимо дали е на гръцкия патриарх или на българския екзарх.

Много ли са митовете в българската история? Доколко съвременната историопис стъпва на политически митологеми и доколко – на доказани научни факти?

Митът – това не е някаква злокобна неистина, лъжа, измама или нещо подобно, защото българското общество е много чувствително, ако нещо се обяви за мит и се направи опит за дискусия. Цялата патриотарска публика, медии и социални мрежи в един глас обявяват всеки опит за дискусия за посягане към националната идентичност, а това си е най-нормално поставяне на въпроси. Никой не ще да отвори тълковния речник на родния ни език, според който митът – това си е просто поглед, представа, легенда, разказ, а щом има един, то ще има и други погледи и винаги един от тях ще доминира

при представата и обяснението за случилото се. А това априори е предпоставка за дискусия.

Митовете са повече от реалните постановки. Ние не обичаме сложни конструкции в историческото си минало – там трябва да има светци, които да кичим с венци на национални тържества, останалите трябва да са врагове и предатели на тези светци. Цялата ни национална гордост е въплътена в една песен – „Край Босфора шум се вдига“ – т.е. велик е онзи владетел, както в Средновековието, а и в новата ни история, който е успял да си измие като хан Крум краката във водите на вечния град. „Велики“ са онези, които изграждат „империи“, които се „мият“ на три морета. Даже се чудя как забравят, че наблизо до нас има още едно море – четвъртото – Азовското, с което граничим в определени периоди, което може да се използва сполучливо при този тип пропагандни съчинения. Духът, творчеството, културата – те заемат второстепенно място в родния пантеон. И винаги сме в ролята на несрещани другаде легендарни герои, или в позицията на невинни жертви на злокобните български врагове, които денонощно се чудят как да попречат на измиването на улиците в страната, построяването на завод за боклуци или пък влаковете да пристигат навреме.

Интернационализмът остана в историята. Има ли бъдеще глобализмът и ако „да“, какво място отреждате на националната идея в един глобализиран свят?

Глобализмът е започнал, както твърдят генетиците, когато първите няколко човешки майки са тръгнали от Южна Африка със своите мъже и деца да завладяват света – може би преди един милион години. Човек е станал глобално животно и е завладял планетата, бавно и полека,

така че глобализмът ни е в гените, а явно е и изискване, за да оцелеем като род. Национализмът не може да се противопостави напълно и винаги на този процес, макар често да влиза в противоречие с интеграционните процеси. Но трябва да си признаем – няма нито един успешен и забележителен политически, икономически и културен човешки проект, който да не носи глобален заряд. С това е интересна и човешката история – вечната борба за земя и всякакъв тип ресурси, която винаги завършва с ограждане и защита на територия, което никога обаче не е вечно, до следващата промяна. Животът е борба и когато един организъм престане да се бори, започва бавното и постепенно деградиране – в обществения организъм това се случва по-бавно, но понякога и по-бързо. Цели цивилизации са изчезвали за броени дни и месеци и тук е оптимистичната теория за нашия народ – ние винаги оцеляваме. Поне засега.

Какво да се направи, за да стане популяризирането на историческата наука интересно във времето на интернет? Обръщам се към Вас като към историк и общественик – смятате ли, че формата походи и конкурси е подходяща за съвременния млад човек?

Тя не само е подходяща, тя е задължителна. Младите са така устроени, че когато нещата бъдат оставени само до класната стая или аудиторията, те им се струват скучни и казионни, а когато бъдат изведени навън – в музея, или когато ги ангажират в пресъздаването на миналото, по-голяма част от тях стават ангажирани. Вярвам, че и интернет не е в противоречие на това, което наричаме обучение, нито на приобщаване на човек към патриотични, родолюбиви и всякакви полезни клаузи. Просто трябва да използваме електронните ресурси за обучението.

ПОЕМАНЕТО НА ИЗПЪЛНИТЕЛНАТА ВЛАСТ – КОНСТИТУЦИОНЕН ИЛИ „ЛИЧЕН РЕЖИМ“?

Проф. дин Милко Палангурски

В първите години на ХХ век група интелектуалци, известни като „млади демократи“, въвеждат в политически оборот понятието „личен режим“. То бързо се харесва на левичарската и по-радикалната публика и става политическо оръжие на всички социалдемократически крила и многобройните перца на Земеделския съюз. А и всяка партия, която напуска властта, за да покаже колко несправедливо я е напуснала, също се позовава на този управленчески режим. Така се появява една от онези езикови конструкции, които прерастват в понятие със самостоятелен живот, в политическа сила и накрая – в историографски постулат. Той пък, от своя страна, почти безпрепятствено шества до ден-днешен в изследванията, учебниците, дори от време на време се превръща в журналистически похват или политически аргумент при поредния парламентарен дебат за ролята на династията.

Страниците, посветени на този феномен, са десетки, нюансите са в изобилие, но колкото и да ми се ще да кажа, че могат да се извлекат различни концепции от тези текстове, това е невъзможно. Авторите използват различна методология и философия, но ако се свалят епитетите и нюансите, съдържанието на понятието „личен режим“ се концентрира в няколко стъпки, които определят смяната на изпълнителната власт и сформирание на законодателната ѝ подкрепа.

Първата стъпка е краят на един кабинет, която по конституционната воля прераства и прелива във второто действие – назначаването на ново правител-

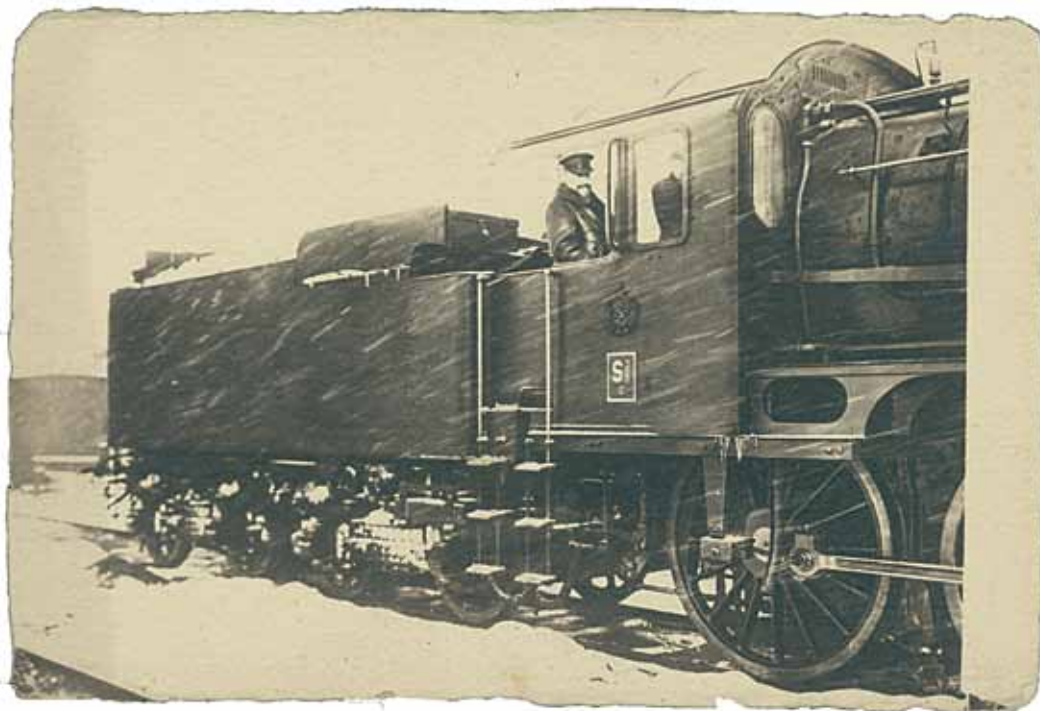
Началните страници на Търновската конституция. ЦДА, ф. 173К, оп. 6, а.е. 3116

ство. Читателят на исторически съчинения, посветени на партиите или на отделни биографии, остава с впечатление, че князът се разделя с министерския съвет и управляващата партия по някакъв волунтаристичен и едва ли не насилствен начин. Абсолютно същата оценка се дава и на избора на новите управляващи. След промяната в управлението следва третата стъпка – разпускането на парламента, провеждане на генерални избори и свикването му в нов състав, който се доминира от придобилите властта. И така до следващия кръговрат.

Системата винаги се е свързвала с името на княз/цар Фердинанд. Неговият предшественик и неговият наследник свързват имената си с други понятия, които обаче имат почти същата вътрешна натовареност – княз Александър I – с „ре-

жима на пълномощията“, а цар Борис III – с „безпартийния режим“. Споменавам и тяхното управление, защото при указите и на тримата, а и на регентите на цар Симеон II, когато става въпрос за сформиране на изпълнителната власт, всеки се позовава на чл. 150 и 152 на Конституцията. Първият член дава правото на владетеля да определи председателя на съвета, а вторият е удивителен със своята лаконичност и яснота: „Министрите се назначават и уволняват от княза“.

Тук възниква въпросът за съотношението на конституционната норма и класическите примери на поведение в една демократична система. Трябва да се подчертае, че делегирането на властта не се ограничава от нито един текст в основния закон. Източникът на власт и раздялата с нея е един-единствен – князът, чрез

Снимка на княз Фердинанд I като машинист на влак. Б.д.
ЦДА, ф. 3К, оп. 15, а.е. 58

постановлението на чл. 152. Веднага следва логичният въпрос: какво става с класическото изискване изпълнителната власт да има доверието на мнозинството на народа чрез неговите представители в парламента? Пряка зависимост може да има при две обстоятелства, първото от които е традицията. Но историческо натрупване у нас няма, то все още предстои да се случи, затова е нужно време, приемственост и стабилност в трите институции – държавен глава, парламентарно представителство и изпълнителна власт.

Второто изискване е да има наличен писмен текст в основния закон. Такъв там няма! Липсва каквато и да е препратка, че князът трябва да се съобразява с парламентарното мнозинство. И като няма вековна традиция, то директният текст е не само препоръчителен, а става наложителен. Всички се оплакват, че князът назначава кабинета, а той, от своя страна, организира, провежда и печели

изборите, но изненадата е там, че макар конституцията да е променяна два пъти по времето на Фердинанд, включително и от лица, които са изказвали своето недоволство от това конституционно несъвършенство, никой не се опитва да формулира, предложи или наложи ново решение. И това при условие, че промените през 1893 и 1911 г. се извършват от различни партии и политически течения. Явно конституционната постановка задоволява управляващите политически организации, независимо от тяхната идейна или пък външнополитическа ориентация.

Най-силното доказателство е в практиката при управлението на княз Фердинанд. През 1887 г. той е посрещнат от д-р Константин Стоилов като министър-председател, който, като назначен от регентите, спазва конституционната етика и подава оставка. Логично погледът на всички политици в страната е насочен

Прокламация на княз Александър I Батенберг за суспендиране на Конституцията. Държавен вестник, бр. 26, 29 април 1881 г.

към Стефан Стамболов. И то не само защото е силен и неоспорима фигура, движеща сила на промяната около кризата, а защото има подкрепата на мнозинството от народните представители в III ВНС. И винаги е имал необходимото мнозинство.

Раздялата на Ст. Стамболов с властта през 1894 г. отговаря на най-добрите конституционни примери – чрез оставка. И то не коя да е, а 15-та поред. Проблемът е какъв ще е следващият кабинет и ще запази ли VII ОНС. Консултациите на княза показват, че има само една възможност – радославистите да връчат властта на единствената функционираща опозиция – „Съединената легална“ на консерватори и либерали и да отговорят на очакването да се разпусне стамболовисткият парламент.

Д-р К. Стоилов при взаимодействието си с държавния глава е три пъти по-пестелив при използване на оставката, но

Възстановяване на Конституцията. Държавен вестник, бр. 96, 8 септември 1883 г.

за разлика от Ст. Стамболов, той два пъти поема изпълнителната власт. През есента на 1894 г. оставката му е приета и след консултации с камарата князът го назначава, тъй като „единствен той може да работи с този състав“ на парламента и поради сформиранието на нова обществена сила в подкрепа на властта. Разпускането на VIII ОНС през 1896 г. става по искане на подкрепения от мнозинството министър-председател, който успешно използва големия авторитет на Народната партия, която след помирието с Русия е несъмнен лидер в общественото доверие, и си осигурява нов петгодишен мандат.

Раздялата с властта през 1899 г. е отново следствие на оставка, непредизвикана от държавния глава, а от кризата в самата управляваща партия, от недоверието в парламентарното мнозинство и икономическата криза. Вследствие на скандалните

Кабинетът на Константин Стоилов в състав: Г. Сгурев, Т. Теодоров, К. Величков, Ив. Вазов, К. Стоилов, ген. Н. Иванов, М. Маджаров и Н. Бенев. 1897 г. Архив на Института за исторически изследвания при БАН

за обществото споразумения за Източните железници от една минимална опозиционна група от 14 души, против кабинета се оказват 50 човека. Трикратното увеличение на опозицията е съпроводено и с кабинетна криза, тъй като един от знаковите министри – Константин Величков, също напуска по скандален начин.

Новият кабинет на Димитър Греков, който поема страната в началото на 1899 г., е съставен от двете най-големи парламентарни опозиционни групи. Либералите радослависти са в тази си роля още от 1894 г. и обръщането към тях е естествено. Министър-председателят трябва да осигури сливането им със стамболовистите и така да се сформира огромна „слята“ либерална формация. Разпускането на парламента е логична стъпка не само поради идеята за търсене

на парламентарна подкрепа, а за да може властта да получи нужното обществено доверие, изключително нужно при тежката финансова криза. Както д-р К. Стоилов, така и Д. Греков е препоръчан от своя предшественик. Кабинетът получава крехко мнозинство, но центробежните сили между двете партии са толкова силни, че идеята за сливане умира, а по-важното е, че след допълнителните избори за 43 представители през септември 1899 г., радославистите получават достатъчно депутати, което им дава възможност за самостоятелно управление. Оставен без парламентарна подкрепа, Д. Греков трябва да напусне и да даде възможност на либералите да управляват с мнозинството, което имат.

Поредният председател на съвета – Тодор Иванчов, известно време е удобен

за новото мнозинство, но година по-късно, през ноември 1900 г., то прави опит да наложи на държавния глава излъчването на съвет начело с д-р В. Радославов. На пръв поглед на княза може да се вмени пренебрегване на народната воля, след като не се съобразява с мнозинството. Но ситуацията в страната е такава, че това е единственият случай, когато никой не го обвинява в подобно поведение. Либералният лидер е безкрайно непопулярен фигура след селските бунтове. Това кара княза да се обърне към избирателите. След 1879 г., когато княз Александър I разпуска I ОНС, за да провери отново волята на избирателя, това е вторият случай, когато, след като е посочило лидера на изпълнителната власт, волята на парламентарното мнозинство се пренебрегва. Процедурата за връчване мандат на д-р В. Радославов обаче се спазва, а и поредното разцепление на мнозинството е факт, което е още един довод, за да се потърси нов вот.

За пръв път княз Фердинанд използва „служебен кабинет“, макар това понятие да не съществува в конституцията. Отгоре на това те се оказват два, тъй като оставеният да проведе вота Т. Иванов се оказва замесен в корупционен скандал и трябва да се замества по спешност от едно правителство на двама генерали и двама чиновници начело с Рачо Петров. Генералът от запаса се опитва да си състави мнозинство чрез идеята за „реформаторска“ партия, но на гърба на стамболовистите в коалиция с Народната партия. Генералът обаче не успява да спечели нужните мандати, макар вкупом да го атакуват като еманация на личния режим.

Когато излизат резултатите, всички започват да аплодират княжеската мъдрост, защото всички партии са в парламента, а най-голямата коалиция – тази на каравелисти и цанковисти, няма достатъчно депутати. Налага се Народната

партия, т.е. „генералските съюзници по неволя“, бързо да се преориентират и да дадат своята парламентарна подкрепа на един коалиционен демократическо-прогресивнолиберален кабинет начело с Петко Каравелов. Власт, получена и излъчена от парламента, но тя и така си отива. Демократично-прогресивните сили едва издържат до следващата зима. И това мнозинство е бламирано от своите поддръжници по повод финансов заем срещу залог на приходите от бандерола. П. Каравелов не успява да се спаси дори с оказаната му от стамболовистите подкрепа.

В този „шарен парламент“ най-голямата парламентарна група е на стамболовистите. След като е пусната машината за касиране, такава се оказва тази на прогресивнолибералите. Така техният лидер д-р Стоян Данев логично получава мандата за съставяне на нов кабинет, печели изборите, обаче и той успява да се закрепят само година и половина. Не знам защо в историографски аспект винаги се е твърдяло, че лично Фердинанд бил „изгонил“ или „отстранил“ това правителство. Че напрежение между кабинета и княза има, това е въвн от съмнение, но че и д-р Ст. Данев подава своята оставка, както всички други до момента, това също е повече от несъмнен факт.

Повикването на стамболовистите през пролетта на 1903 г. е повече от необходимо. След 1894 г. всички други политически партии показват какво могат и решават в една или друга степен поставените им основни задачи. Когато обаче става въпрос за стабилността на страната, изправена пред дилемите „война или мир“ и „стабилност или конфликт“, няма по-подходящи от „престолосъздателите“ да посрещнат предизвикателствата от революционния взрив в европейските вилаети на Отоманската империя. Логично следва най-продължителното управление на един парламент – XIII, който успява да

осъществява всички си конституционно определени пет сесии. Лидерите на изпълнителната власт се сменят, но и четиримата министър-председатели (Рачо Петров, Димитър Петков, Димитър Станчов и д-р Петър Гудев) произлизат и имат пълната подкрепа от страна на стамболовисткото парламентарно мнозинство.

Дълготрайното управление на стамболовистите създава и първия по-сериозен опит за сформирание на голяма петпартийна коалиция: НП, ПЛП, ДП, РДП и РСДП. „Патриотичният блок“ трябва да стане алтернатива на властта, но както винаги, този съюз просъществува от ден до пладне. Всички членове на коалицията, без поелите властта демократи, незнаяно защо по-късно обвиняват княза за разпадането му, забравяйки, че щом се очертава смяна на кабинета, всички започват да се консултират с двореца и всички очакват и настояват да им се повери самостоятелно управлението на страната. Сдаването на властта става по класически образец – оставка на народнолибералното правителство, консултации с всички опозиционни партии (извън крайната левица, която отказва контакти с държавния глава), няколко пропаднали възможни комбинации и накрая кабинет на Демократическата партия.

Следващите промени спазват традицията. Постигайки пълен национален суверенитет и разчиствайки пътя към поправки на Конституцията от V ВНС, демократите излизат в опозиция. Заменилият ги коалиционен кабинет на народняци и прогресивнолиберали се реконструира след Балканската война. В края на Междусъюзническата война обаче д-р Ст. Данев, заменил Иван Евст. Гешов на министър-председателския пост, патетично ще обяви, че политиката им „е фалирала“. Ситуацията е такава, че никой не се интересува нито от оставката му, нито пък се учудва от новосформирания кабинет на

либералната концентрация, воден от д-р В. Радославов.

Либералният водач отново трябва да изтърпи цялото неудобство на недостига на депутати за създаване на мнозинство. Избраното през есента на 1913 г. XVI ОНС преживява най-тежката парламентарна криза в новата история. Камарата сполучливо се определя като „мъртвородена“. Кабинетът се оказва поддържан от малцинството. Но за сметка на това няма и мнозинство. Партийните дрязги, липсата на възможност за споразумение между крайната левица на земеделци и социалдемократи, които отказват да участват в управлението, водят дотам, че спасяват кабинета от бламиране. Следват оставки, задължителни консултации, само че властта този път не се желае. След като не успява да гласува бюджет на страната, XVI ОНС отива в историята и избирателите са призвани отново да дадат своя глас.

„Новогодишният атентат на монархизма“ срещу парламента, както социалистите определят разпускането на събранията, показва колко опасно е да се използва партийният език в историческите съчинения. В тях се цитират десетки подобни заключения на партийни лидери, общественици, писатели и журналисти. Някак си странно е това единодушие на целия политически спектър, който с различни думи и уж от базата на различна идеология, винаги напада държавния глава в онзи момент, когато напуска властта. От това мислене и използването на площаден език не са пощадени дори хора от калибъра на Ст. Стамболов и д-р К. Стоилов. След като те не могат да избягнат подобно поведение, какво остава за останалите. Така прехвърлянето на собствената политическа некреативност към друга институция става характерна за всички политически партии.

Както се вижда от изложеното дотук, освобождаването и назначаването

Стефан Стамболов
Архив на Института за исторически
изследвания при БАН

на новия министър-председател не е криминален акт, нито някаква прищявка на държавния глава, а сериозен и, доколкото е възможно, съобразен с политическите реалности факт. Целта е да се отговори на политическите настроения, очаквания и задачи, които стоят пред обществото. Не трябва да се забравя, че при предварителна раздяла с властта управляващите обикновено са в най-ниската точка на доверие от обществото, те са парламентарно уязвими, вътрешнопартийно разпокъсани и дори бламирани от собствените си поддръжници. Не трябва да се забравя, че, като се изключат стамболовистите, при напускане на държавното кормило всички губят част от своя депутатски корпус и дори дават начало на сформирането на нови организации. Вследствие на това се появяват младолибералите и радикалдемократите, а част от народняците се обособяват като прогресивнолиберали. Дори малкото социалисти успяват да се разцепят. Това е резултат на вътрешнопартийната, и то главно парламентарна борба, а не на някакви тежки идейни конструкции и пъклени кроежи, замислени и проведени в практиката от страна на двореца.

Раздялата на един кабинет с властта абсолютно винаги става чрез подаването на оставка. Веднага може да се опонира, че тя обикновено е предизвикана и е резултат на сблъсък между партия и монарх. Дори и така да е, не трябва да се забравя, че политическият спор е въпрос на концепция и различен поглед върху текущите и стратегическите задачи на страната. Конституцията издига княза като върховен арбитър и човек, който определя персоналния състав на изпълнителната

власт. Ако това не се харесваше на българските партии, при двукратната промяна на основния закон те можеха спокойно да ограничат или пък да видоизменят тези правомощия. Но, с изключение на крайната левица, управляващите партии не повдигат този въпрос, а напротив, дори през 1911 г. редактират текста, обхващащ външната политика, в благоприятна за царя посока.

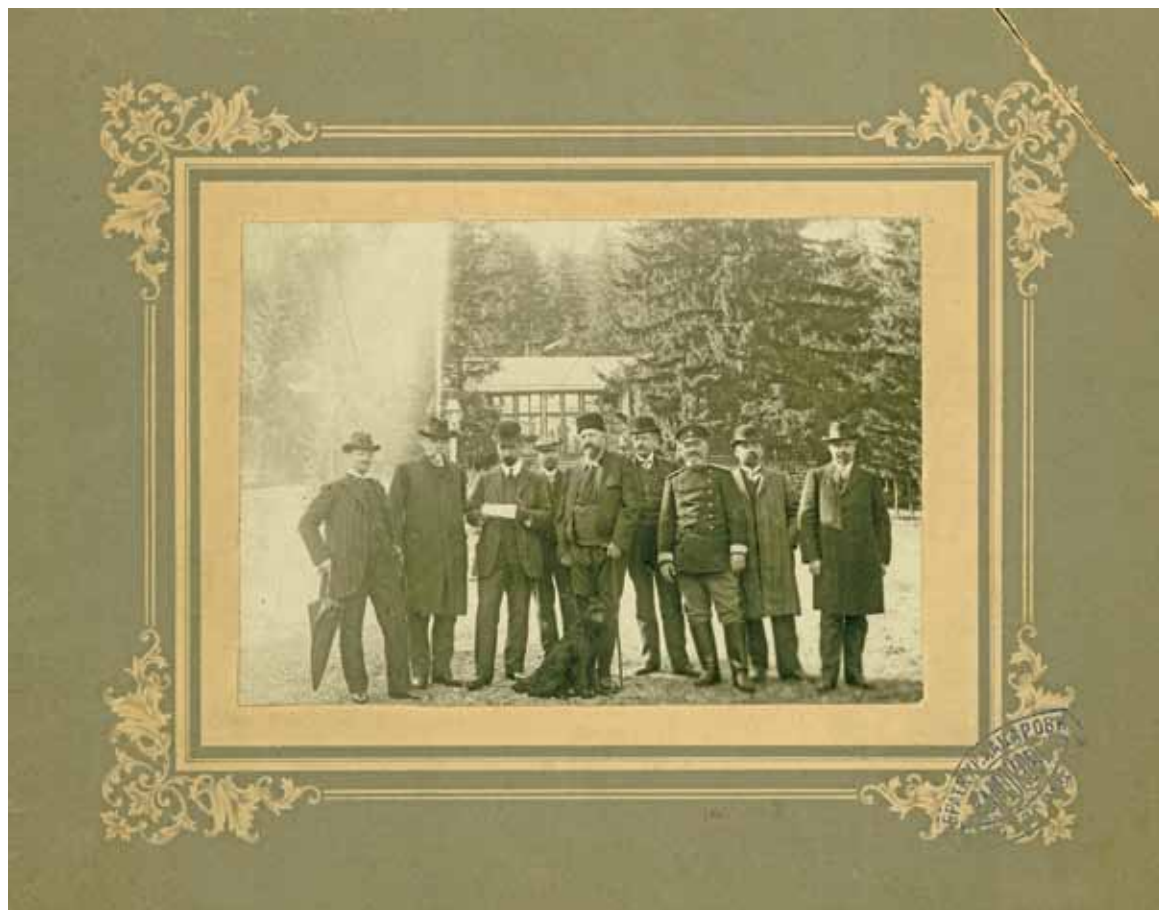
При определянето на бъдещия управленски екип монархът има възможност да използва няколко възможни опции. Като се има предвид, че до края на XIX век промените стават в екстремни ситуации, то до този момент важи правилото, че властта се поверява на единствената алтернатива. С развитието на многопартийността и парламентаризма, властта все повече се връчва при съобразяване с парламентарния състав или при открити консултации с различните опозиционни групи. Така се оказва, че няма случай,

Снимка на княз Фердинанд I, княз Борис, княз Кирил, княгиня Надежда и княгиня Евдокия, военни и придворни дами пред Народното събрание по повод тържественото откриване на паметника на Александър II. 30 авг. 1907 г. ЦДА, ф. ЗК, оп. 14, а.е. 27

в който монархът да не се е съобразявал със състоянието на партиите и обществените настроения. Макар и ситуациите да са различни, в повечето случаи той се опира на тези, които имат възможност и обществено влияние да поемат и реализират властта. Алтернативата винаги се оказва най-очакваната. Затова няма партия, която, като поеме властта, да не изрази дълбокото си уважение пред „мъдростта и дълбоката проникателност“ на княза, който, както винаги, най-точно „напипва народните желаня“. Другите обикновено констатират, че не се е „получило с лекарството“, което да разреши поредната криза, и очакват да наберат ресурс, за да влязат и те в ролята на единствено възможното лекарство.

Успешната модернизация и просперитет на страната се желае от всички. Ако това е целта на партиите, а тя се признава от историците, остава неразбрано неистовото желание да се вмения на държавния глава абсолютно непредизвиканото от нищо подозрение, че той няма желание и намерение да води страната към тези цели. Та нали той е фигурата, която според конституцията и партийните признания раздава властта. Получава се шизофреничното твърдение, че управляващият елит има друга, коренно различна, визия за бъдещето на страната от тази на държавния глава. Така позитивите са за партиите, а пасивите остават за монарха. Между другото, това е поведение, което се наблюдава в крайна сметка

Групова снимка на правителството на Александър Малинов с цар Фердинанд пред двореца „Царска Бистрица“. От ляво надясно: Михаил Такев, Иван Салабашев, Александър Малинов, ген. Паприков, цар Фердинанд в самоковска носия, Никола Мушанов, ген. Данаил Николаев, Андрей Ляпчев, Т. Кръстев. 1900 г. ЦДА, ф. 1303К, оп. 1, а.е. 131, л. 1.

и в отношението към ролята и мястото на Александър I и Борис III. Забравяйки, че те не са само персонажи, а институция със свое място, параметри на действие, планове за развитие и гаранции за приемствеността и стабилността не само на политическата система, а и на страната.

Тази роля на монарха и конкретният начин за смяна на властта показват, че всичко се извършва съобразно конституционните правомощия на владетеля. Нещо повече – излиза, че той никога не се възползва от правото си да „уволни“ министрите, а получава тяхната оставка. Така той се съобразява с обществени-

те очаквания и налага една политическа практика, характерна за класическите примери на демократично управление. Следващата стъпка – „назначаването“, също се развива в тази посока и колкото да се търси антиконституционност в поведението му, тя може да бъде открита само при изкривяване на историческата истина или при използването на предубеден поглед. По този начин „личният режим“ се оказва най-удобната политическа и езикова конструкция, която помага на партиите да прехвърлят върху монархическата институция негативите на своите провали.

ЗЛАТО И СОЛ: ТОЗИ СТРАНЕН ПАРАЛЕЛ

Проф. дин Христо Матанов

На 22 октомври 1972 г. 21-годишният багерист Райчо Маринов, копаейки с багер канал за прокарване на телефонен кабел в района на Варненското пристанище, забелязва в кофата на машината жълти метални предмети, които прибира в джоба си. Показва ги на приятели, разпитва какво може да е това, когато го осенява щастливата идея да ги покаже на археолози. Оказват се златни предмети. Вестта за откритието бързо се разпространява и в духа на времето Райчо е прибран в милицията, за да дава обяснения за откритите

предмети. Археолозите от Варненския музей с изумление констатираат, че става въпрос за уникални находки: жезъл и златни гривни. При проведените след това редовни археологически разкопки предположенията за археологическа сензация се потвърждават: разкрит е некропол от енеолитната епоха от 5 хилядолетие пр. Хр. с изобилие от златни предмети. Това е най-старото злато, открито на европейския континент, по-старо от прочутите златни предмети в пирамидите на египетските фараони!

Златни находки от гроб 36 във Варненския некропол

Провадия – Солницата. Останки от три каменни отбранителни системи, пазили богатството на производителите на сол, 4700–4200 пр. Хр. Архив проф. Васил Николов

За няколко години археолозите откриват и обработват около 300 гроба, съдържащи богати погребения на хора с високо обществено положение. На ръцете на скелетите са нанизани златни гривни, на шиите им висят златни огърлици от стотици мъниста, златни апликации покриват дрехите им, а на главите им са положени златни тиари. Открити са още украшения от миди, които не се срещат в Черно, а в Средиземно море. Глинени съдове са с изящни форми, а някои от тях – инкрустирани със злато. Част от гробовете са без покойници – т.нар. кенотафи. В тях има златни скиптри – символи на власт, глинени идоли със златни пластини, а на местата, където би трябвало да стоят главите на виртуалните покойници, са положени златни диадеми и златни обеци. Дали това са символични гробове на богове, или както при други кенотафни

погребения – гробове на загинали далеч от родното си място владетели? Засега науката не дава окончателен отговор на този въпрос.

Сензационните разкрития край Варна ни рисуват едно общество, управлявано от царе и аристократи с религиозна власт. В него съжителстват скотовъдство, земеделие, мореплаване и занаяти. Изкусни майстори изработват изящни керамични съдове и сложни по форма златни украшения. И всичко това в епохата на енеолита, когато човекът току-що е открил обработката на металите, преди още в Месопотамия, Египет и в гръцкото пространство да са се проявили първите наченки на блестящите и световно известни общества! Край Варна всъщност се намират остатъците от най-старата европейска цивилизация, в която вече има изграден социум, съществуват определени

Откривателят на най-стария солодобивен център в Европа проф. Васил Николов пред профила на селищна могила Провадия – Солницата

При това днес тя е много евтина, за разлика от златото, което от своята поява до днес се смята за символ на богатство. Така ли е обаче в онази далечна епоха, към която ни отвежда варненският некропол?

Всички знаят, че човекът и домашните

религиозни вярвания, строят се планирани и укрепени селища, обработва се злато и мед. И всичко това – за пръв път на европейска земя.

Варненското съкровище поставя трудния на пръв поглед въпрос: откъде хората от некропола са акумулирали това богатство? Картата на праисторическите рудни находища показва, че в североизточния дял на днешните български земи и около делтата на Дунав не са регистрирани златни находища: те са предимно в днешна Западна България, в Родопите, в планината Пангей (Кушница). Следователно не става въпрос за местен златарски център, от който да идва изобилието на жълтия метал. Тогава?

Нещата стават по-ясни, ако насочим вниманието си към солните находища край Провадия, разположени само на двадесетина километра от мястото на прочутия некропол. Вероятно някои биха се учудили на връзката между солта на Провадия и златото от Варна. Защото днес за повечето хора натриевият хлорид не е нищо повече от кристали или прах, който те използват за приготвяне на туршии или за прибавяне към ежедневната храна.

животни не могат да съществуват без да поемат необходимите им на ден минимални количества сол. Когато праисторическите хора изоставят лова и събирачеството и преминават към уседнало земеделие и скотовъдство, съществуващата дотогава хранителна верига се оказва прекъсната. Преди това дивите животни сами си набавят сол, която преминава и у консумиращите дивечово месо хора. При домашното отглеждане на животни и при консумирането на произведените земеделски продукти необходимите количества сол не могат да бъдат набавени. Хората още не познават добива на ценния артикаул чрез изпаряване на морска вода. Остава солта да бъде набавяна от сухоземните находища. Те стават изключително ценни, а добиваната от тях сол е със стойността на златото. Хората изпитват истинско страхопочитание към нея. Ако трябва да правим паралели, то единственото възможно сравнение със съвременните стратегически суровини е петролът. Учените отдавна са установили, че в гръко-римския свят от думата за „сол“ произлизат думи като „пари“, „заплата“, „пощане“. Някои от тези думи и до днес

съществуват в съвременните езици: напр. италианската дума *soldi* (пари), английската дума *salary* (заплата), думата *soldier* в различни модификации (човек, на когото се плаща, за да воюва) и др. Действително солта в онази далечна епоха е приравнявана по стойност към златото. Ако жълтият метал тогава означава богатство и разкош, то солта е символ освен на богатство и на живот.

Ако днес кофата на един съвременен багер загребе сол, това не може да стане сензация. Но ако археолозите открият цяла фабрика за производство на сол, при това близо до варненския некропол и датираща от приблизително същото време, това вече е сензация! Действително от 2005 г. до сега археолозите разкопават стар, много стар солен рудник, който те делово наричат „Провадия–Солницата“. Изясни се технологията на производство: в специални глинени съдове с приблизително еднакви размери (те вероятно са изпълнявали и ролята на мерни единици) добитата каменна сол се разтваря във вода и се слага на огън. След изпаряването на

водата съдът се чупи, а ценният артикул се изстъртва от стените му. Откритите съоръжения показват, че дневният капацитет на тази праисторическа фабрика за сол достига 4–5 тона. За да защитят това ценно производство, хората ограждат ценните производствени съоръжения с каменни укрепления. От района на днешна Провадия солта поема във всички посоки по суша и по море. Търсят я навсякъде – та това е най-старата открита европейска, ако не и световна, фабрика за сол!

Е, сега нещата стават доста по-ясни. Обществото, чиито членове са погребани във варненския некропол, е експлоатирано и търгувало с провадийската сол. Нещо повече: то е представлявало основна брънка в нейното разпространение в обитаваното тогава пространство. В замяна неговите членове получават злато и всичко онова, което се смята за ценност в тогавашната епоха. Част от натрупаното богатство украсява реалните и кенотафните гробове на хората, обитавали през енеолита бреговете на Варненското крайбрежие.

ПРИБЩАВАНЕ НА УЧЕНИЦИТЕ КЪМ ЕВРОПЕЙСКОТО КУЛТУРНО И ДУХОВНО НАСЛЕДСТВО ЧРЕЗ ПАТРИОТИЧНИТЕ ИЗМЕРЕНИЯ НА ПОХОДА „ПО ПЪТЯ НА ЧЕТАТА НА ТАНЬО ВОЙВОДА“

Гл. учител Атанаска Стойчева,
Ръководител на разградската група ученици, участници в похода

Цели и задачи на похода

Възпитаниците на СОУ „Хр. Ботев“ – гр. Разград всяка година изминават пътя на славния войвода, включвайки се в похода „По пътя на четата на Таньо войвода“, който преминава през Разградска област от с. Пожарево, Тутраканско, до с. Априлово, Поповско.

С похода се цели участниците да разширят своите знания за Априлското въстание и се запознаят с историческата

съдба на втората емигрантска чета през 1876 г. – четата на Таньо войвода, да изградят родолюбиви качества и национална гордост.

Походът има научно-познавателно значение и ясно изразени патриотични измерения за съхранение на националната ни идентичност. Запознава ни не само с историческото минало на Лудогорието, с историческите факти от превратната съдба на селищата по пътя на похода, с

етнографското и фолклорното богатство на различните етноси, но и с природните забележителности на родния край!

Природни забележителности и исторически места

По време на похода учениците имат възможност да се докоснат до природните красоти на трите резервата (Воден, Сборяново и Бели Лом), през които преминават пеша. В резервата Сборяново учениците разглеждат свещарските могили и тракийската царска гробница, а на Текето Демир Баба – гробницата на железния баща. В с. Побит камък разглеждат етнографския музей на капанците.

Историческа справка

Четата на Таньо войвода е втората емигрантска чета в помощ на Априлското въстание – 1876 г. За да се случи днес това събитие – походът, заслуга има нашият съгражданин, историк, краевед, автор и изследовател на четата на Таньо войвода БОРИС ИЛИЕВ – родом от с. Свещари, община Исперих. 30 години събира и проучва документи за четата и събраното отразява в написани от него книги. През 1984 г. експедиция под негово ръководство маркира точния път на четата от с. Пожарево, Тутраканско до с. Априлово, Поповско. Първият поход е организиран и осъществен през 1986 г. от туристическите дружества в Тутракан, Разград и Попово с група възрастни туристи.

В сянката на Ботевата чета

Четите на Христо Ботев и Таньо войвода преминават едновременно в България на един и същи ден – 17 май 1876 г. 6 часа преди Козлодуйския десант на Ботевата чета акустира при с. Пожарево, Тутраканско четата на Таньо войвода. Съдбата на двете чети е сходна – ентузиазъм, лутане, сражение и разгром. Нямайки блясъка на Ботевата чета, бойният път и трагичният край на Таньовата чета остават близо 120 години в забвение без да се

оцени нейната роля и място в освободителните борби. Макар и със закъснение, с похода, който днес се провежда, се цели да се възстанови споменът за Таньовата чета, да се проучи нейната историческа мисия и се изрази признателност към Таньо войвода и всички борци, отдали живота си за свободна България.

Днес и времето на Таньо войвода

Днес по пътя на четата, съвместно с подкрепата и съдействието на кметовете на общините, регионалните инспекторати, дирекции „Образование, младежки дейности и спорт“, музеите от Тутракан, Исперих, Разград и Попово под ръководството на КПД „Родно Лудогорие – гр. София“, чийто основател е Борис Илиев, се провежда традиционен туристически поход с участието на ученици, туристи и колоездачи от 6 града на България – Силистра, Тутракан, Разград, Попово, Търговище и Сливен. Походът се провежда от 30 май до 2 юни, като участниците изминават пеш и с автобус пътя на четата, преминавайки през 30 села на Лудогорието. С хляб и соли и културно-образователни програми трудовите хора и учащи във всяко селище по пътя на четата посрещат походниците и ги приветстват за тяхното родолюбиво дело. Пред всички паметници участниците поднасят цветя и венци и с едноминутно мълчание почитат паметта героите.

На поход с министъра на образованието Даниел Вълчев

Две поредни години в похода се включи и министърът на образованието Даниел Вълчев, участвайки в тържествата по посрещане на походниците край Антимовото ханче (Тутраканско), гр. Исперих и с. Захари Стояново, както и измина част от пътя с нас. Убеждавайки се в образователните и възпитателните цели на похода, в неговата перфектна организация и провеждане, Министерството обяви похода

по пътя на четата на Таньо войвода за об-
щонационален. За учебната 2007/2008 г.
той е включен в националния календар за
извънучилищни дейности на МОН като
втори национален поход на България.

Ритуализация

Знаменна група от ученици с нацио-
налния трибагреник, знамето на Евро-
пейския съюз и транспарант води коло-
ната на походниците от нашето училище
в знак на родолюбие и памет към нацио-
налните идеали.

Чрез реализиран проект от Нацио-
налната програма „Училището – терито-
рия на учениците“, модул „Развитие на из-
вънкласната и извънучилищна дейност“,
са осигурени четнически и черкезки уни-
форми за участие на учениците в инсце-
нировки, възстановяващи исторически
моменти от пътя на четата, и в Прегледа
на маршова и строева подготовка.

Предстои:

Изработване на Летописна книга

Транспарант – Община Разград

Туристическа униформа за походни-
ците чрез защита на проект

Изяви на учениците

**Национален конкурс и участие в
прегледа на маршовата и строева под-
готовка**

Спечелени награди

Изяви на учениците

Краеведска дейност

Чрез краеведската дейност черпим
знания от извора. Учениците издириха
родственик на четник от четата на Таньо
войвода, чийто працядо е родственик на
Велко Дачев – знаменосец на Таньовата
чета. Днес къщата на знаменосеца в гр.
Вятово е изоставена и е започнала да се
разрушава. Родственикът Теодоси Ива-
нов участва в похода и имаме неговото
уверение, че заедно с другите наследници
ще окаже съдействие за нейната рестав-
рация и възстановяване на автентичния
й вид.

Изяви на учениците

**Наблюдение и участие в инсцени-
ровки по възстановяване на историчес-
ки моменти от пътя на четата**

С ушитите четнически и черкезки униформи тази година учениците ще участват във възстановка на разбиването на четата на Таньо войвода под Керчан баир, където геройски загива войводата. Наблюдават възстановката на слизането на четата на българска земя и клетвата на брега на Дунава при с. Пожарево. В Побит камък театрални самодейци от селото посрещат походниците с инсценировка по залавянето на един от четниците в кръчмата на селото.

Изяви на учениците

Популяризиране на проявата и нейната устойчивост

Учениците пишат публикации във в-к „Потомци“ и местни общински издания. Ето някои техни заглавия:

- „Пътят към безсмъртието“
- „Походът – една жива история“
- „Страници от миналото“

– „По стъпките на изстрадала България“

– „Достойни следовници по пътя на Таньо войвода“

- „Размисли по време на поход“.

Подреждат кът със снимков материал в училище след завръщането от похода.

Направен е филм за похода.

Барелеф на Таньо войвода, изработен от ученика Михаил Минков от паралелката по изобразително изкуство в чест на 20-годишния юбилей на похода, е подарен на Културно-просветното дружество „Родно Лудогорие“ – гр. София.

Учениците изработват презентации за Таньо войвода и ги представят на родителски срещи и пред ученически колективи.

Изяви на учениците

Културно-образователни дейности

С литературно-музикална композиция „ЗА БЪЛГАРИЯ“ на Антимово ханче, Тутраканско нашите учениците участваха

в събор в чест на 20-годишния юбилей на похода. Незабравими ще останат и културно-образователните дейности по време на похода – дискотеката в гр. Попово, шоуто на ръководителите към участниците в чест на 1 юни, пикникът, чевермето, нестинарските танци върху жаравата и съпътстващите кръшни хора и песни.

От мястото на събитието

На 2 юни – денят на българската признателност, с тържество на Керчан баир, където геройски загива войводата Таньо Стоянов, в синхрон с тържеството на Околчица, завършват вълнуващите моменти от преживяното по ПЪТЯ. С тържествена проверка, вой на сирени и минута мълчание ние – походниците и всички родолюбиви българи, които изкачихме върха, се прекланяме пред делото на Таньо войвода и всички борци освободители.

Смисълът

Подвигът на Таньо войвода трябва да остане жив чрез нас, за да пребъде във вековете като една жива история. Пътят на Таньо е път, обединяващ времена и култури – път към познание.

Така чрез похода, създавайки условия за формиране на патриотизъм, чувство на национална идентичност, почит и признателност към героите, отдали живота си за свободата на България, това е нашият знак за приобщаването ни към общоевропейското културно и духовно наследство.

(Презентацията е представена на Трета национална конференция в гр. Пловдив – за споделяне на добри педагогически практики „Училището – желана територия на ученика“)

Сватба. 1982

Ванко Урумов е от онези художници, без които изкуството ни би било определено много по-безлично и бедно. Когато се запознах с него, той беше вече в апогея на творческата си мощ. Легенда. Леко дистанциран, мълчалив, с меко излъчване, некореспондиращо по никакъв начин с емоционалните експлозии в картините, които прави. Още тогава си помислих, че вероятно пази енергията си за моментите пред статива. Години по-късно, на един от многото ни общи пленери в Каварна, пак мълчаливо, но ужасно упорито, Ванко беше нагазил в плитчината на залива, забил статива в морето и рисуваше дълго напечените скали на любимото ни място – Болата. Вечерта стъпалата му бяха напълно изгорели, по-червени от червения бряг. По тези места, с нестихващо желание и с ентузиазма на откривател, Ванко седи от години и рисува едни и същи места, отново и отново... Пейзажите му са природни опуси, съдържащи вълнението от непреходната красота, но и драмата от съприкосновението на морето до камъка. Някои от почитателите на художника предпочитат именно тези средноформатни, интимни моменти в творчеството му, сътворени със сигурния жест на демиург, с пълтна, жива мазка, дишаща и органично изграждаща образа. Сложни земни тонове и в същото време – бистрота на цвета отличават Ванковата визия за Северния ни бряг от тази на всички други художници.

И все пак аз съм много пристрастен към неговите големи картини! Ретроспективната му изложба през есента във

Варна, в Градската галерия, както и тази в София от март 2014, бяха тотална реабилитация на представите не само за истинска живопис (така рядко явление днес), но и носталгична памет за достойните години на българското ни изкуство, въпреки политическите ограничения на времето.

Ванко Урумов е роден през 1941. Винаги е живял във Варна. И нито Варна може без Ванко, нито той без нея. Доскоро беше дългогодишен директор на Градската галерия. За мен тази галерия е свързана изцяло с него. Вероятно залите и коридорите пазят спомен за присъствието му... Там изложбата му беше наистина на мястото си.

Малко сухи факти за тези, които не го познават достатъчно добре: печели няколко награди, сред които голяма награда на Първи международен конкурс за млади живописци (1976), наградата „Захари Зограф“ (1977), наградата на Римската академия за съвременни изкуства „Медуза aurea“ (1980), на биеналето за живопис в Букурещ (1979), орден „Кирил и Методий“ I степен (1978) и други. Негови творби са притежание на НХГ, СГХГ, Националната библиотека във Вашингтон и Националната библиотека в Париж, много галерии и частни колекции у нас и в чужбина.

Множеството наши и чужди награди са неоспорим знак, че творчеството на Ванко вълнува. Произведенията му са толкова силни и запомнящи се, че го правят почти митологичен образ в новата ни визуална култура. Големите му фигурални композиции са истинско доказателство за това до каква степен той е новатор – и в

идеен, и в пластически смисъл. Сложни и нееднозначни като замисъл, нетрадиционни като живописен изказ, произведенията на Ванко станаха репери, трудни за надскачане и до днес. Трудно е да разберем подтиците на неговото бурно въображение, което се докосва до най-близката ни история и в същото време ни поднася дълбоко лични, психологически натовадени, съкровени преживявания, превръщайки ги в общочовешки.

Години след като я бях виждала и вероятно позабравила, заставайки пред „Фонтани“ бях буквално стъписана от необичайния начин, по който Ванко вижда Париж и небезизвестната скулптура на Ники дьо Сен Фал. Странен сюжет за картина, странен поглед, странно излъчване...

Не по-малко особено е платното „Сватба“, едно от няколкото му наистина емблематични произведения. Мисля, че никой друг, никога не е поглеждал към този житейски момент по такъв начин. Най-общо казано – без излишен патос. Романтичната, изпълнена с нереално щастие картина в рамка над главите на младоженците и не особено извисените персонажи около масата поражда при всички случаи доста въпроси и възможности за тълкувания... Съвсем различна като внушение е „Бяг“ – едно чисто метафизично видение. По-скоро обаче е прозрение. Прозрението на Ванко относно политически събития и човешки съдби, но защитено без дидактика, само чрез необичайния емоционален ракурс и огромния изобразителен талант на художник от голяма величина.

Без да бъде самотник по природа (или пък може би е именно такъв въпреки привидностите?), Ванко създаде най-силния и най-тихия символ на самотата. „Маса за двама“ е несантиментална констатация. Една представа за отсъствието, парадоксално сътворена чрез хармония-

та, спокойствието, симетрията...Тишина и самота, които тежат.

Ако опитам да премина през всички важни периоди и картини на художника, ще бъде прекалено. Така или иначе – опитвам се да пиша за него не като критик, а като приятел, колега и ценител. Не че бих могла другояче... Защо ли все използваме толкова много думи за нещо, което се усеща единствено на дълбоко емоционално ниво и което толкова трудно се вербализира? Тогава, когато сме застанали насаме с картините и когато възприемането им е най-истинско, без необходимостта да обясняваш неназовимото, не е ли това най-същностното преживяване...? Не би трябвало да опорочавам безмълвието, което „чувам“ в картините на Ванко. Никъде в тях няма бръщолевене, няма повърхностност или недообмисленост. Даже детайлите са фини, лаконични и ненаатрапчиви. Бях се спряла отблизо до една негова изключително странна композиция – „Вечер в Пирея“. Там, на женската ръка, в индиговия полумрак просветва тънка гривна. Не съм в състояние да преразкажа изобразеното и внушението, няма и смисъл – вижте я сами! Поне според мен – абсолютно мистична картина, въпреки реализма си. Гръцката нощ в един град не е намерила по-силен художествен образ никъде, сигурна съм в това!

Паралелно с тези неща, буйни страсти завихрят линиите и петната в рисунките на Ванко Урумов. Телата излъчват чувственост и изваждат наяве стаената в самия него екзалтираност и очевиден му хедонистичен дух. Даже в по-тежките и сковани фигури се усеща жизненост и мощ. В тези рисунки има вътрешно напрежение, има и желание... невъзможно е да се скрие.

Ванко е явление. Трудно би могъл да бъде класифициран. Не завиждам на истинските му критици! Макар че, мисля

си, време е някой да се заеме сериозно с огромното му и много ценно творчество. Сложни и монументални фигурални композиции, интериори, пейзажи, рисунки и даже скулптура – много посоки, много усилия, много реализирани мечти има той! Никой не е съвършен, но някои поне се опитват...

Никога досега не съм успявала да му кажа колко обичам това, което прави. И колко ценя нестандартното му художническо поведение. И изобщо – каква рядка птица е! Искрено се надявам да се видим пак наесен край морето!

проф. Десислава Минчева

Берегове XXIX. 1986

Мост. 1980

Сенници. 1978

Вечер в Пирея. 1980

Кафе след вечеря. 1979

СТАТУТ

ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРОВЕЖДАНЕ НА НАЦИОНАЛЕН УЧЕНИЧЕСКИ КОНКУРС, ПОСВЕТЕН НА 29-ия ПОХОД „ПО СЪТЪПКИТЕ НА ЧЕТАТА НА ТАНЬО ВОЙВОДА“

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ:

Националният ученически конкурс за мултимедийни проекти, есета, стихотворение и рисунка е посветен на 29-ия поход „По стъпките на четата на Таньо войвода“. Инициативата през настоящата година е на КПД „Родно Лудогорие“, гр. София, и клуб „Родолюбие“ при ОУ „Св. Климент Охридски“, гр. Попово, с подкрепата на Министерството на образованието и науката (МОН) и РИО на МОН в страната.

Основни цели:

1. Да се създадат условия за формиране на ценностни ориентации и качества, свързани с чувството на национална идентичност и любов към Родината и уважението към другия.
2. Да се създадат условия за развитие на потребности, интереси и нагласи за учене и самоусъвършенстване при изразяване и отстояване на активна жизнена и гражданска позиция.

Конкретни цели:

1. Да се формират и затвърдят умения за аргументирано писмено излагане на лична теза и боравене с историческите факти и извори.
2. Да се формират и затвърдят уменията за самостоятелно набавяне, представяне, аргументиране и анализ на данни.
3. Да се стимулира емоционално-естетическото отношение към значими исторически събития.

Видове ученически разработки:

1. Мултимедийни проекти
2. Съчинения, аналитични и интерпретативни текстове, есета и стихотворения
3. Рисунки

Участници:

Учениците от съответното училище, подготвили собствени писмени текстове, рисунки и мултимедийна презентация по зададените теми.

Условия за участие:

В конкурса за мултимедийни проекти, есе, стихотворение и рисунка могат да участват всички ученици от страната, разпределени в две възрастови групи:

I–VIII клас и IX–XII клас

Изисквания към представените проекти и творби:

Теми:

I–VIII клас

1. Априлското въстание 1876 г. и значението му за последвалата Руско-турска освободителна война 1877–1878 г.

2. Таньо войвода през призмата на съвременния и модерен свят.
3. Какво знаем за Таньо войвода и пътя на неговата чета през 1876 г. ?

IX–XII клас

1. Априлското въстание 1876 г. и значението му за последвалата Руско-турска освободителна война 1877–1878 г .

2. Таньо войвода през призмата на съвременния и модерен свят.

СПЕЦИФИЧНИ ИЗИСКВАНИЯ:

I. Мултимедийни проекти

Участието с мултимедийни проекти може да бъде индивидуално или в екип.

- При колективното участие в разработването на един проект могат да участват максимум 3 ученици.
- Всеки участник, отговарящ на условията, може да участва с повече от един проект.
- Участниците задължително посочват трите си имена, училище, клас, пълния адрес, телефон, e-mail.
- Мултимедийните проекти да бъдат разработвани на лицензиран или свободно разпространяем софтуер, работещ под операционна система Windows.
- Няма ограничения в сложността и в съдържанието, в използвания формат и обем.
- Проектите могат да бъдат представени и като обикновено слайдшоу в PowerPoint или като мултимедия с флаш приложение, вградено видео, макромедия и др.

Критерии за оценяване:

- осмисляне, аргументираност и достоверност на темата;
- умение за излагане на фактите;
- елементи на изследователска дейност;
- оригиналност и творчески подход към темата;
- използване на различни източници и коректност в тяхното посочване;
- езикова и стилистична култура;
- естетическо изпълнение.

II. Съчинения, аналитични и интерпретативни текстове и есета

Критерии за оценяване:

- ясно и точно формулирана теза;
- удачно подбрани аргументи;
- личностна позиция;
- оригиналност и творчески подход към темата;
- езикова и стилистична култура.

III. Рисунка

Всеки участник може да използва свободно избрана техника: акварел, темперни бои, пастели, графика, флумастер, молив, колаж.

Творбите не трябва да се паспартират и няма да бъдат връщани на авторите. На гърба на всяка рисунка е необходимо да бъдат отбелязани четливо следните данни:

- лично и фамилно име на автора, точен адрес;
- клас и училище;
- телефон за контакт или електронен адрес.

Етапи и оценяване:

I етап: Учениците от съответните степени на образование: първа група – от I до VIII клас, и втора група – от IX до XII клас, със съдействието на учителите по история, български език и литература, изобразително изкуство и информатика, изготвят писмените си текстове, рисунки и мултимедия, след което ги предават на специално определен от директора на училището учител, който ги изпраща най-късно до 21.05.2014 г. на адрес: София 1303, ул. „Осогово“ № 60, КПД „Родно Лудогорие“ – за д-р А. Кънев, или www.ludogorie.org

II етап: Комисия в състав: акад. Светлин Русев, проф. Десислава Минчева, Мария Бенова, д-р Анатолий Кънев, Тихомир Стефанов, Боряна Мекушина, Христина Вътова, Стоимен Узунов, разглежда постъпилите разработки, като ги оценява и класира според образователните степени: първа група – от I до VIII клас, и втора група – от IX до XII клас, в срок до 30.05.2014 г.

Награди:

Материални награди на стойност:

първа награда – 70 лв.; втора награда – 40 лв.; трета награда – 20 лв.; поощрителни награди.

Наградите се определят за всяка образователна степен, включително отделно за текстове, рисунка и мултимедия.

Наградите ще се обявят по време на традиционния 29-и поход „По стъпките на четата на Таньо войвода“, организиран от КПД „Родно Лудогорие“, в периода 30.05. – 02.06.2014 г.

Паричните награди ще бъдат изпратени с пощенски запис на съответните учители.

Уведомяване:

▪ Авторите на номинираните разработки ще бъдат уведомени по телефон, факс или по електронна поща, в зависимост от посочен от тях начин за комуникация.

Д-р Анатолий Кънев

(Председател на КПД „Родно Лудогорие“)

КПД „Родно Лудогорие“

София, 1303

ул. „Осогово“ № 60

02/929 61 01

www.ludogorie.org

Символ вечен

Достойни български чеда,
развейте гордо знамена,
със огнен плам в очите
и Таньова вяра в душите.

Войводата геройски загина
за бащин дом и Родина,
свободни по дух да растем,
щастлив да е нашият ден.

Името му славно ще свети
в нашите сърца навеки.
Остава Таньо символ вечен,
на българския род обречен.

Кезбан Еркюл – VIIа клас, СОУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра

Мариа-Нур Речдан –35 СОУ, гр. София

Поклон, войводо

Есе

Таньо войвода е емблематична фигура, в която кристализират и се утвърждават ключовите понятия на националната ни идентичност: народ–отечество. Той очертава контурите на една оптимистична визия за бъдещето на народа ни. Защото народ, който е наследник на храбри и достойни предходници, не може да погине. Не могат да изгледят в безпамятството на робството онези, чиито деди „не били научени да се покоряват, а били свирепи и диви, безстрашни и силни във война, люти като лъвове“.

Въпреки чуждото иго, перспективата за бъдещето е открита. Българите трябва да успеят да се вгледат в себе си и да прозрат историческата мисия чрез уроците на миналото.

Историята е низ от събития и личности, които се появяват, за да оставят следа и очертаят жалоните на епохата.

Таньо войвода се появява във време, когато чуждото владичество отдавна се е превърнало в даденост, навик, инерция. В съзнанието на поколенията остава името на великия войвода, хвърлил „най-първата искра в народната свая“. Защото освен християнин е и човек, съпричастен към съдбата на отечеството си. Вижда във всеки българин адресат на своето емоционално послание за минало, настояще и бъдеще на родината. Връща на сънародниците си гордостта и достойнството. Ускорява процеса на метаморфозата и доскорошната инертна рая постепенно оформя облика си на една и проумяла силата си национална общност. Тържествува свободният дух на един свободен човек, който продължава да бъде съкровен пример по родолюбие за всеки от нас.

Потенциалната публика, пред която се изправя Таньо войвода, е разслоена интелектуално – тази публика е обединена от жаждата да познае себе си чрез обичта към своето, родното, чрез интереса към българското.

Настоящото е безвреме и безпамятство. На тези негативи на робството славният борец противопоставя историческата памет за едно изпълнено с ценности и събития време. Така успява да върне на своите събратя гордостта и усещането за общност, за да ги направи съпричастни към развитието и напредъка на останалите народи. Чрез идеята за национално себепознание Таньо войвода ратува не само за духовното издигане на своите, но и за достойното им място сред „другите“, което им принадлежи заради великите дела на техните деди в полето на историята.

Открил любовта и болката си за отечеството, закрилникът на свободата обходил много земи и изпълнил своята мисия, своя отечествен дълг. А съзнанието за това го прави горд.

Именно самочувствието му на българин го кара да бъде настойчив и категоричен в посланията към неговите родолюбиви съотечественици. Делото не бива да загине. То е в синхрон с духа и повелите на епохата и трябва да намери своите мисионери, своите всеотдайни продължители.

Таньо войвода идеализира миналото и героизма на народа ни, за да докаже правото му на съществуване, развитие и бъдеще. Той извисява не само историческия, но и нравствено-етичния облик на родното.

Поклон, войводо! Поклон пред саможертвата ти.! И ако духът ти гордо се рее там горе, редом с орлите, няма как да не си видял и „другата България“. Няма как да не видиш, че на втори юни стотици ученици, облечени в бели фланелки с твоето име, свалят зелените си шапки и коленичат безмълвно. Няма как да не забележиш, че вече за 28-ми път походници извървяват пътя на четата ти от дунавския бряг до Керчан баир. Няма как да не видиш тройните редици на облечените с въстанически униформи момчета, носещи зеленото знаме с огнените думи „Свобода или смърт“, и същото това знаме се свежда за почит пред всеки паметник по пътя ти.

Не си забравен, войводо, не си забравен точно от тези, които не жаят сили, енергия и средства, за да не угасне никога споменът за тебе. Някои от тях вече са на преклонна възраст, други с огромна енергия са поели щафетата днес, за да я предадат утре на тези, които оформят своята жизнена позиция на истински патриоти и родолюбци.

*Габриела Иванова Гоцева,
IXа клас, СОУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра*

Марио Великов – СОУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра

Българският дух

Българският дух е в мене. Усещам го като странна болка в миговете, когато наоколо небето помръква. Той е в мен като всеспособна и всепомитаща сила, толкова могъща, че може да ме накара да извърша неподозирани подвизи. Подвизи, при които да следвам примера на многото знайни и незнайни герои на нашия, българския дух – да се боря против хули и неправди и със знания и думи да издигам моята правда. Тя е и правдата на цял един народ, намерил своето място в Европа и пламенно защитавал го тринадесет века.

Нощем, щом заспя, в съня си виждам коне, баири и поля, на които танцуват самодиви... Сутрин, когато се събудя, едно красиво триколюрно знаме до прозореца ми сякаш танцува с вятъра. Това е моето знаме, което собственоръчно окачих и стои там, откакто се върнах от похода „По стъпките на Таньо войвода“. Това събитие за мен олицетворява всичко онова, което някога съм мечтала да срещна и съм можела само да си представям, без истински да се докосна до него и да имам реалната възможност да преживея...

Винаги съм мечтала да усетя емоцията от това да вървиш по стъпките буквално на всички онези велики хора преди тебе и да чувстваш духа им, пропит във всяко късче земя... Неповторимо е...!

Връщайки се сега към спомените ми от тогава, отново попадам в мистичната атмосфера на лицата и всички онези места, които видяхме. Сърцето ми почва отново да прескача така, като че ли ще изскочи, ще си пробие път през ребрата ми и ще се върне там... при онези гори и поля, и при тъмните, обвити в мъгли хълмове, ... ще се върне там, където ми е хубаво!

Преди да отида на похода, като че ли бях почнала да се губя всред тъмнината и да губя доверието си във всичко. Намаляваше вярата ми не само в самата мен, но и почти не ми бяха останали опори, които да ме крепят... Този поход просто ме възроди – събуди като из пепелта уморения ми дух и му вдъхна нов живот и енергия, такива, каквито той не беше виждал никога преди! Единственият начин да разбереш някого напълно и да го усетиш вътре в тебе, е да се докоснеш до сърцето му. Докато бяхме на похода, преживяхме такива събития, че те ни превърнаха в нови хора и обърнаха мирогледа на всички ни с главата надолу, сякаш проглеждаш през нечий чужди очи... През очите на многото знайни и незнайни герои на българския дух, оставили завинаги огнена диря в сърцата ни.

Глория Кънчева – IXа клас, СОУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра

* * *

Историята галеници има,
които с лаврови венци окичва
покрива имената им с патина –
за достолепие и повече величие.

И времето избира си героите,
големите, значимите пред малките,
не винаги измежду най-достоините –
понякога дори съвсем случайно.

Ако съвременното младо поколение
нарамило е цели и амбиции,
напук на всички грешни впечатления
доказва, че съвременно е. Истински.

Предците свои тачи и почита.
в сърцето подвига им пази. като в храм,
във който отредено място има
и четата на Атанас Стоянов.

Дафина Станимирова Козарева – ХІв клас, Гимназия „Гео Милев“, гр. Русе

Таньо войвода

Не бе Таньо юнак на коня,
нито рицар с копие и броня.
Войводата живота си даде,
свобода в България да настане.

Слезе той на Дунавския бряг –
и смело, без никакъв страх
поведе малката си чета
в кървава борба проклета.

Таньо войвода загина
за български род и Родина.
Нивга не ще го забравим,
подвига му ще славим.

*Росица Пейчева –
Vб клас,
СОУ „Н. Й. Вапцаров“ –
гр. Силистра*

Симона Дъоч – 35 СОУ, гр. София

Априлското въстание и значението му за Руско-турската освободителна война

Есе

Най-великият урок на Априлското въстание са апостолите. Ако днес има нещо толкова дефицитно, това са апостолите, духовните водачи на нацията, саможертвените, обречените на делото НАРОДНО! Истински, неподправени, недостижани! Покъртили със своята жертвоготовност братския руски народ! За да се вдигне той на война в защита на угнетените българи!

Апостолите са учениците на Христос, дванадесет на брой, тръгнали да проповядват учението му и да посвещават езичниците в новата вяра. Апостоли са всички, които осмислят живота си чрез една велика идея и са готови да платят за нея с кръвта си.

Апостолството е мисия, човеколюбие, свобода и вяра, то значи да забравиш себе си в грижата за другия, да умреш, когато другите възкръсват, да изгориш, за да светиш. Апостолите се раждат, за да победят преходността с дела и слово, и тяхната сила, „излязла от цели векове страдания, из океан унижения“, няма аналог в човешкия свят. Апостолите на България преминават през Разпятieto, огъня или бесилото, за да останат вечни в пантеона на безсмъртните. Те не умират!

Най-първият е Апостола, „пратен от съдбата начело на цял рой проповедници и мъченици на свободата да разклати масите, да предизвика събитията, да създаде бъдещето! ...Един мъничък Хус, който не стана гигант, защото нямаше простор да се развърти, и който в Юдея би бил разпнат, в средните векове би бил изгорен, както в деветнайстия биде обесен“ (Ив. Вазов – „Немили-Недраги“).

Свободата е свещеният идеал, който сред робския мрак през Възраждането събужда у българина неподозирана енергия на духа, превръща личността в апостол, а човека – в герой. Героизъм и нравствен стоицизъм показват нашите предци в минутите преди смъртта – праг към вечността. „На мъки подвъргнат ужасни“, Дякона мълчи пред съда, „ни вопъл, ни глас/ни молба, ни клетва, ни болно стенанье/ не издава в мрака туй гордо страданье!“ (Ив. Вазов). Засиява особено ярко величието на личността, за да внуши на роба идеята, че УМИРАНЕТО в това преломно и славно време е белег за нравствената същност на човека, за духовния му облик. Бесилката става свещена, нова слава на Земята и връх, откъдето Духът вижда най-прекия път към безсмъртието. Апостола е вечен! Той не умира!

Следват го Бенковски, Кочо, Братя Жекови, Караджата, опълченците на Шипка. На фона на всеобщата разруха, поражението и изключителната жестокост, още по-ярко се открояват „единиците“, които носят в себе си духовната мощ на нацията, успяват да презрат смъртта и да умрат достойно. Да предизвикат възхищение не само у родолюбивите си сънародници, но и у целия прогресивен свят! Най-вече на братска Русия!

В героичния пантеон на България Кочо, „простия чизмар“, влиза като апостол, „обагрен, грозен, страховит,/с отворени очи и нож забит“, но велик и непостижим, удържал победа над собствените си ексекютори. Той не умира! В оня миг на върховно изпитание, когато перушници избират между робството и смъртта, представите за добро и зло, за величаво и низко, за възход и падение определят делото Кочово като подвиг. Обичта, която изпитва към семейството си, способността му да убие детето и

жена си, за да не се погаврят турците с тях, го нареждат до най-силните, чиято воля за свобода е безгранична. Те не умират!

За това Караджата върви гордо и смело към бесилката и увисва на нея с думите: „Да живеят народа!... Смърт или свобода!“, а Бенковски и Михаил Жеков се самоубиват. Жестът им разтреперва враговете, ужасени, осъзнали непреодолимостта си безсилие пред РАЯТА! За да стреснат със саможертвата си целия свят!

Себеотрицанието в името на великата кауза е присъщо на НАРОДА. Има събития, които обединяват хората, събуждат у тях неподозирани сили, карат ги да забравят страха, заглушават жаждата им за живот и ги превръщат в легенда.

Мисълта, която ръководи защитниците на Перушенския храм и на Шипченския проход, е да отстоят позициите си, да покажат волята си за свобода, да докажат себе си като народ, да внесат своя дял за свободата. Когато „отвсякъде ужас и смърт приближава“, лудостта пламва, а в апокалиптичната картина на боя се откроява още по-силно величието на подвига. Когато народът поставя жаждата си за свобода над волята за живот, гибелта се превръща в тържество, а падането „НОВО“ значи безсмъртие. Защото победата над себе си, способността да поставиш националното пред личното, да пролееш кръвта си и да постигнеш свободата, е подвиг и безсмъртие. За това шепата опълченци в мига на върховното изпитание изповядват „пред цяла вселена“: „ако би бегали, да мрем по-добре“! Мисълта за бъдещето на Отечеството е нравствен подтик, който превръща делата в подвиг, живота – в пример, смъртта – в легенда, „що вечно живеят“! Незабравим пример за братска дружба между два славянски народа. В невероятен пример за жертвоготовността и на руси, и на българи в тази преломна битка от Руско-турската освободителна война.

В кървавата пролет на 1876 г. българинът става апостол на собствената си съдба. И без значение дали се казва Бойчо, Рада, Соколов, Петър Овчаров, Ботев, Бенковски, той отказва да живее под игото, плаща свободата с пролятата си кръв и остава ВЕЧЕН! С невероятната си отдаденост на освободителната кауза, предизвиквайки братска Русия да помогне.

Служенето на Родината е върховен дълг на всеки, саможертвата извисява нацията и определя облика ѝ пред света. Апостолите са лицето на народа, името на събитията, най-ценното в онова разделно време и най-жестоката му жертва. Но те не умират, защото „масата народна“ оцелява неуязвима, да дочака следващия възход и да разкаже легендата за „този, който падне в бой за свобода...“!

Априлското въстание! Не е ли то искрата, която запали огъня на милосърдието и братската солидарност на Русия към поробена България? За да се обяви най-скъпата за нас война – Руско-турската, освободителната...!

Жанет Василева Арnaudова, 12 г.

VIа клас, СОУ „Йордан Йовков“, гр. Сливен

Кристина Георгиева – 10 клас, ПГО, гр. Русе

Моника Енчева – 9 клас, СОУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра

ЯВЛЕНИЕТО БОРИС ХРИСТОВ

Проф. Лада Брашованова-Станчева

С голяма благодарност откликнах на възможността да споделя по възможност лаконично и хронологично част от десетките ми лични и епистолярни контакти с необикновения българин с тъй обикновено име. Роден на 18 май 1914 г. в Пловдив, починал на 28 юли 1993 г. в Рим, но погребан по негово желание в София до любимите си родители, великият Борис Христов едва ли има равен на себе си артист, бас, интелект, характер, родолюбец и Човек. Това усетих още от първото му писмо от 10 октомври 1969 г. на шест гъсто изписани на стария правопис страници, с което отговаряше на мое писмо от 29 септември 1969 г. Там го молах за данни за поредния ми материал за него в най-голямата тогава музикална енциклопедия¹.

Ето малък откъс от това негово първо писмо до мен:

„...Вие ми напомняте имена на скъпи и незабравими усопши, които викат спомени за отминали щастливи времена и навяват чувства на нескончаема скръб и празнота в моя живот. Моята отдалеченост от Родния край усилва понякога тази не-радост, която ме води до неизразимо душевно угнетение. И всичко това, заедно с безброй други житейски неволи, се понася безропотно в името на висши идеали. Но нали мъките на артиста са радост на изкуството?!?– С помощта

на сведенията, приложени към това писмо, и с всичко, което знаете и сте чули около мене ще имате достатъчно материал за описване на пътя, до сега изминат от мен в певческото и сценично изкуство, което старите италианци с право наричат „Арте лирика“. В нашето поприще моралните удовлетворения за съвестния артист представляват винаги едно чувствително меншество в сравнение с неприятностите, на които е неминуемо изложен. Главна причина за това явление – общо взето – са почти винаги театралните управители, които – с малки изключения – са невежи, некадърни и невъзпитани; не знаят какво значи музика и театър, наука и изкуство, естетика и етика и т.н. и т.н. По силата на този абсурден факт развитието на Лиричния театър спря почти веднага след края на последната световна война, т.е. след изчезването на старите опитни ветерани – водачи и пазители на здравите традиции на това наше изкуство. Оттогава насам упадъкът е непрестанен и растящ, защото политиката сложи своята алчна ръка върху тази неутрална ценност, която трябва да принадлежи на целокупното човешко общество. (...) И ако държавниците не проумеят това и не оттеглят тези разрушителни елементи, рухването е неминуемо. (...) У нас гостуването ми се обещава вече от 6 години, но все още не се осъществява!? (...) Пишете ми по-често, моля! (...) „Лада, Лада! Ладно е да се пише това, което се чувства и веднага!“ (...) „Здравейте Ла-до! Има ли нещо писано

¹ *Die Musik in Geschichte und Gegenwart (MGG)*. Bärenreiter – Verlag, Kassel, Basel, London. 17 тома. Вж. моя текст в том 15, окт. 1989 г., четири години преди смъртта му.

10 Окт. 1969.

Уважаема и дрoга Г-но Станчо,
 благодарно ме уведоха Ваше
 писмо, което - прекараето ми във
 Рим - популяризира - в Швейцария
 във връзка с Виenna (Австрия).
 Същевременно уверявам Ви за
 Европа и Швейцария, да Ви из-
 праща докато благодарите
 еврейния по повод еврейския
 действителен, в "театралните
 сцени" (както Ви е изразява),
 които все от Вашата страна в
 други музикални сцените
 по Европа.

"Die Musik im Deutschland
 und Gegenwart" е действително
 ерва, Виола - популяризиращ
 Енциклопедията в речното време
 и ме праща безкрайно обидно
 парейво, че гласят на
 подлинна отбавка Брамова
 ще ме пререди в това
 отромен и естествено избора
 във първо.

Във Ви напомняме че
 на на екзистенциален
 усойни, които всички сядат
 Ви за сцените музикални

Инж.
Януков
1973.

Ур. Лаза,
Тялото е в тукто!
Дъхъ факто мѣтъ, и не
чейкъме да претеряме
и рѣшимъ своевременно
коректура на тукто
в МГГ. Зарави да е!
Вашиятъ Брошури е

върху влиянието на старобългарските църковни напеви върху развитието на литургичната музика в Русия? (...) Вашите брошури са от огромен интерес за мене, но желая да поговоря по този повод лично с Вас“ (...)

Последва негова телеграма:

„Моля ви да коригирате Christov с Christoff. Последното се е наложило и възприето ipso facto. Така трябва да остане докато има помен за моето име в певческо лирическо изкуство.....“

Послушах го, но всички останали български имена в шестте енциклопедии, в които публикувах (3 немски, 2 френски и 1 английска) изписвах накрая с -ov или -ev, защото руските се пишеха с -off или -eff. Не „послушах“ обаче съпругата му г-жа Франка де Рензис, която ми бе писала още през 1966 г. , че Борис Христов е роден през 1919 г. , както я цитирам в много съкращения ми материал за него в „Musiklexikon“, Лайпциг от 1966 г. И още

една неточност относно Б. Христов: в наши вестници срещнах текст „... родната му къща на ул. Цар Самуил 43 в София“. А Борис Христов е роден в Пловдив! Именно в тази софийска къща по-късно изживях четири неописуемо развълнували ме лични срещи с тази уникална личност и този музикален колос.

Първия път прекарах там около два часа с най-вярната ми приятелка Славка Денева, художничка и дъщеря на много-странно надарения художник Борис Денев, наш най-близък семеен приятел. Борис Христов ни поразил с мощния си бас, с непринудеността, сърдечността и душевната си топлина, с почитта към родителите си и по-големия си брат, юриста Николай (който ми се бе оплакал, че „комунистите не ме пускат да се лекувам в Италия“). В скромната стая бяхме почерпени с кафе, сварено в старинно джезве и поднесено в „чаши, останали от мама“. Минутно си припомних посещения у някои „народни артисти“ с почти всичко „вносно...“ А в

момента се сещам, че Пламен Карталов бе писал миналата година в столичен вестник: „Страдам, че не успях да помира Гяуров с Борис Христов“.

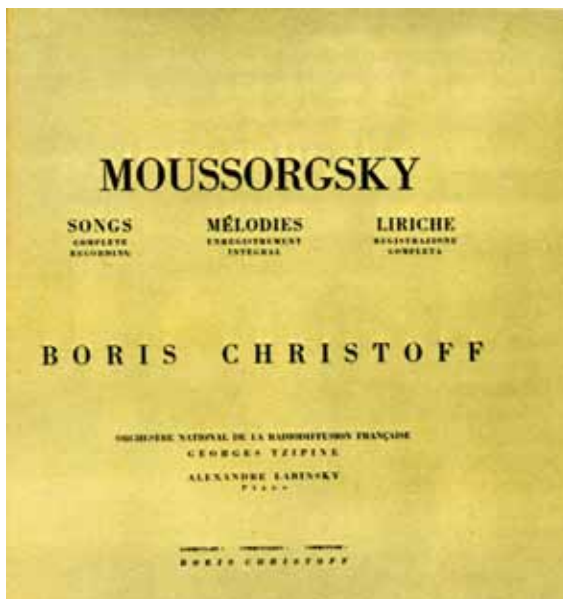
Следващите три пъти гостувах дълго сама у Борис Христов с мои статии за него. Незабравими остават крайно съдържателните ни разговори и редица негови откровения, например **кой** и **защо** е виновен, че нито веднъж не го поканиха да пее на родна оперна или концертна сцена, а и **защо** в Москва не пях в „Болшой театър“. А той вече бе изпълнявал по света не само руски опери на руски език, но и бе записал за грамофонни плочи всички 63 песни от Мусоргски със свои компетентни осветления също на руски език, а и за първи път наложи в Западна Европа и Америка песните на руските композитори от 19 в. да се изпълняват на родния им език.

За Борис Христов, който пееше и говореше на 6 езика и изпълни над 40 роли в опери, оратории и т.н., може многократно да запитаме **защо...** Юристът, внукът на църковен псалт и дълбоко вярващият патриот Б. Христов пях като хорист през 1941 г. в храм-паметника „Св. Александър Невски“. Последва кратко интерниране в Германия след като България ѝ обяви война. После десетилетия наред той шества триумфално на световни сцени. Но за срам на тоталитарните ни политически и културни управници и на нашенци-завистници, той няколко десетилетия биваше премълчаван в любимата му родина.

Похвално е, че през 1976 г. в София се случи нещо сензационно. И тъй като бях почти единственият не служебно ангажиран музикален деец, преживял тази небивала сензация, моля да ми се разреши да я опиша дословно².

От 12 октомври 1976 г. в продължение на около една седмица изживях тако-

² Срв. в книгата ми „Мозайка от спомени и премълчавани факти“, София 2004, с. 265/7

Обложка на албум със записи на 63 песни от Модест Мусоргски

ва душевно озониране и пречистване, че и сега потръпвам при спомена за него. Великият Борис Христов (когото познавах лично и си кореспондирахме между 1969 и 1973 г.) направи в храм-паметника „Св. Александър Невски“ записи на български и руски църковни песнопения. Понеже той ми бе казал, че би желал аз да напиша анотациите за грамофонните плочи на „Балкантон“, получих разрешение да присъствам на записите. Те ставаха след 22 ч., като за още по-голяма тишина площадът бе ограден с милиция и бе спряно автомобилното движение. В средата на храма пред пулт с ноти, на който съпругата му Франка всяка вечер поставяше една роза, Борис Христов с внушителния си глас сякаш свещенодействаше. Катедралният хор и неговият диригент Ангел Попконстантинов (при когото бях учила частно невменя нотопис) следяха всеки негов жест и богатата му мимика. Те откликваха на неговите многобройни прекъсвания в стремежа му към перфекционизъм.

Бях се притаила на стол, така че да наблюдавам чародееца в анфас. Думите са

**Борис Христов по време на запис в храм „Св. Александър Невски“.
Фотограф: Христо Юскеселиев**

слаби, за да изразят огромното ми вълнение. Седях като вкаменена и от време на време записвах нещо за бъдещите ми анотации. Веднъж неволно химикалката ми „цъкна“ по-силно, диригентът ме погледна строго, аз се смразих и хорът повтори няколко такта. После разбрах, че в храма има осем секунди свръхакустика и това

мое невнимание е попречило на записа. На следващата вечер от страх се качих горе, където обикновено пее хорът, който при записите бе долу срещу Борис Христов. Всеки културен българин познава изпятото от Борис Христов в „Св. Александър Невски“ след голямото му завръщане в родината, особено неговото

Леонард Боден. Портрет на Борис Христов в ролята на Борис Годунов

Борис Христов и
Лада Брашованова на
пресконференция в
хотел „София“
(дн. „Радисън“). 1976 г.

неподражаемо, гениално интерпретиране на „Многая лета“, затова тук няма да го коментирам. Убедена съм обаче, че в това атеистично време чрез тези църковни песнопения Борис Христов стана символ на духовната съпротива и надеждите на много българи. Той сякаш сплоти вярващи и атеисти и допринесе за българщината и за вярата много повече от всички наши политици и духовници.

Никога няма да забравя, когато веднъж към полунощ, след като няколко пъти поправяше произношението и изискваше да се „пее забулено“, той с необикновена, почти Христова благост се обърна към хористите:

– Колеги, и вие сте уморени, и аз съм уморен. Но хайде, нека още веднъж повторим тази част, за да стане още по-добре.

И всички запяха с ново вдъхновение. Божественият бас ги повеждаше с мистична сила към висините. Тогава се запитах: „Действително ли съвършенството в изкуството е недостижимо? Или тук ста-

нах съпричастна на едно от редките изключения?“

След тези уникални, разтърсили душата ми среднощни музикални емоции зачаках с голямо вълнение излизането на грамофонните плочи с моите анотации, които бях предала в „Балкантон“ навреме. Но и в този случай изживях само предварителна радост и голямо разочарование – друг влиятелен автор ме бе изместил... Навярно на някои отговорни другари моят запазен до днес в чекмеджето ми силно патриотичен текст не се бе харесал. Тук ще спестя коментара на Борис Христов.

И още един похвален факт, лаконично припомнен тук. На 16 и 18 септември 1988 г. с притаен дъх стотици българи изгледаха в НДК филм за Борис Христов. Но **защо** този чудесен четиричасов филм, сниман преди много години, ни ощастливи с такова закъснение? Ще бъдат ли повторени тези прожекции? Напират и още въпроси: Какво стана с основаната

Кавалерийска атака. Ескиз от Пенчо Георгиев от колекцията на Борис Христов

от прокудения от родината си Б. Христов „Академия“ в Рим? Кога най-после в родния му Пловдив и в София ще има достоен за него музей?

На 9 юли 1993 г. в храм-паметника „Св. Ал. Невски“ се простихме със смъртното на безсмъртния Борис Христов. Ковчегът бе поставен пред главния олтар, където геният всяка вечер, преди да запее описаните по-горе песнопения, палеше свещ и се прекръстваше. Просълзена се сбогувах не с несравнимия с никой друг Борис Годунов от операта на Мусоргски, а с уникалния, чаровния, сърдечния, духовит, етичен и мъдър родолюбец, чужд на завистта, снобизма, парвенющината, безнравствеността и отмъщението. Мнозина целуваха снимката му, както се целува икона.

Същата година негови почитатели основахме „Общество Борис Христов“ в

София, което вече 20 години редовно организира в кино „Влайкова“ прослушвания на записи от чужбина с негови участия в опери, оратории и концерти.

На 9 ноември 1996 г. тържествено бе открит паметник на Борис Христов, сътворен от Георги Чапкънов и символично поставен на площад „Св. Александър Невски“. Но докога в Борисовата градина вдясно от детската площадка от десетилетия в тревата ще лежи плоча с текста „Тук ще бъде построен паметник на великия българин Биорис Христов“?

Именно този стопроцентов патриот, роден преди 100 години, ми бе писал: „Моята отдалеченост от Родния Край усилва понякога онази нерадост, която ме води до неизразимо душевно угнетение“.

Дълбок поклон пред този велик Българин!

ПРОТОКОЛ

за класиране на участниците в Националния конкурс-викторина
за ученически текстове, рисунки и мултимедия,
посветен на 17-ия поход „По пътя на Бедреддин“

ТЕМИ:

1. Времето на Бедреддин (1359–1420 г.) и неговото въстание (1413–1418 г.)

2. Идеите на Бедреддин през призмата на съвременния и модерен свят

Днес, 01.02.2014 г., комисия за рисунка в състав:

акад. Светлин Русев, проф. Десислава Минчева, д-р Анатолий Кънев,
като разгледа получените рисунки, направи следното класиране:

I група – от I до VIII клас

I награда:

– не се присъжда

II награда – 40 лв.:

– Марина Нешева – V клас, ОУ „Христо Ботев“, с. Крайници, общ. Дупница

III награда – 20 лв.:

Нуркан Айдын Нуф – 11 г., ПТГ „Шандор Петъофи“, гр. Разград

Поощрителна награда

– Станислав Михайлов – VIII клас, ОУ „Христо Ботев“, с. Крайници

– Мариа-Нур Речдан – II клас, 35 СОУ „Добри Войников“, гр. София

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

– Зейнун Османов Османов – X клас, ПГТАП, гр. Попово

II награда – 40 лв.:

– Десислава Миткова Русева – IX клас, ПГ по транспорт и мениджмънт, гр. Ка-

занлък

III награда – 20 лв.:

– Юмит Гюрсес Хакъ – X клас, СОУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра

Поощрителна награда

– Димитър Маринов Йорданов – IX клас, ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра

– Силвия Андреева Христова – XII клас, ПГИ „Робер Шуман“, гр. Разград

Днес, 01.02.2014 г., комисия за есе и стихотворение в състав:

Мария Бенова, Джена Славова, д-р Тихомир Стефанов, д-р Стоимен Узунов,
направи следното класиране:

Награди – есе:

**Комисията присъжда специална награда на ГПЧЕ „Христо Ботев“ и ПГЕЕ
„Капитан Петко войвода“, гр. Кърджали, за активно участие.**

I група – от I до VIII клас

I награда – 70 лв.:

– Еджен Еджевит Тасим – VI клас, СОУ „В. Левски“, гр. Русе

II награда – 40 лв.:

- Берна Сали Али – VIII клас, ОУ „Христо Смирненски“, гр. Дулово
- Едже Илхан Балканлъ – VI клас, ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Кърджали

III награда – 20 лв.:

- Ния Емилова Иванова – VIII клас, ОУ „Христо Ботев“, гр. Исперих
- Даяна Живкова Димитрова – VI клас, ОУ „Неофит Рилски“, гр. Габрово

Поощрителна награда:

- Ева Георгиева Георгиева – VII клас, СОУ „Димитър Маринов“, гр. Лом
- Селин Ниязи Ахмет – VII клас, ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Кърджали
- Боя Здравкова Тодорова – VIII клас, СОУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра
- Нанси Любомирова Станчева – СОУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Земен

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

- Хюсеин Нурхан Хамид – XII клас, ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра

II награда – 40 лв.:

- Симона Пламенова Пенева – XI клас, СОУ „Христо Ботев“, гр. Тутракан

III награда – 20 лв.:

- Августин Здравков – X клас, СОУ „Димитър Маринов“, гр. Лом

Поощрителна награда:

- Михаела Мариусова – X клас, ПГСАН „Проф. арх. Стефан Стефанов“, гр. Монтана
- Сандра Александрова Коева – XI клас, СОУЕЕ „Св. Константин Кирил Философ“, гр. Русе
- Венцислава Емилянова Крумова – XI клас, СОУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Земен
- Наталия Руменова Тодорова – XI клас, ПАГ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Бяла Слатина

Награди – стихотворение:

I група – от I до VIII клас

I награда – не се присъжда:

II награда – 40 лв.:

- Димитър Тошков Джангозов – VIII клас, ПМГ „Иван Вазов“, гр. Димитровград

III награда – 20 лв.:

- Светлана Янкова Великова – VII клас, ОУ „Христо Смирненски“, гр. Дулово

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

- Мариян Петров Манолов – X клас, ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра

II награда – 40 лв.:

- Глория Кънчева – IX клас, СОУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра

III награда – не се присъжда

Поощрителна награда:

- Доротея Пламенова Кирилова – XI клас, СОУ „Бачо Киро“, гр. Павликени
- Илина Господинова – IX клас, СОУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра

Днес, 01.02.2014 г. , комисия за мултимедийна презентация в състав:
Боряна Мекушина, Христина Вътова, Росица Филипова,
направи следното класиране:

Награди – мултимедиен проект:

I група – от I до VIII клас

I награда – 70 лв.:

– Доротея Веселинова Борисова – VIII клас, СОУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр.

Две могили

II награда – 40 лв.:

– Любомир Валериев – VII клас, СОУ „Димитър Маринов“, гр. Лом

III награда – 20 лв.:

– Иван Мариянов Петков – VII клас, СОУ „Васил Левски“, гр. Русе

Поощрителна награда:

– Татяна Ненова – VIII клас, ОУ „Христо Ботев“, с. Калугерово, обл. Пазарджик

– Валентин Миленов Георгиев – V клас, ОУ „Отец Паисий“, гр. Силистра

– Георги Ивайлов Йорданов и Станислав Светлинов Петков – V клас, ОУ „Отец

Паисий“, гр. Силистра

– Александър Росенов Атанасов – VI клас, ОУ „Любен Каравелов“, гр. Попово

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

– *Симона Владимирова Маринчева – X клас, СОУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан*

II награда – 40 лв.:

– *Йордан Георгиев Иванов – X клас, ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра*

III награда – 20 лв.:

– *Георги Василев Гиздов – IX клас, СОУ „Св. Паисий Хилендарски“, гр. Дупница*

Поощрителна награда:

– *Мирослава Станиславова Стойчева – XI клас и Джулиана Володя Василева – IX клас, СОУ „Козма Тричков“, гр. Враца*

– *Севил Сезгин Ниази и Цветелин Валентинов Маринчев – X клас, СОУ „Йордан*

Йовков“, гр. Тутракан

– *Николай Адриянов – IX клас, СОУ „Христо Ботев“, гр. Тутракан*

– *Яница Валентинова Николова и Полина Здравкова Тодорова – XI клас, СОУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра*

– *Симона Георгиева Георгиева – X клас, СОУ „П. К. Яворов“, гр. Стралджа*

– *Сюзан Синан Вахдет и Севджан Хикмет Кючук – XI клас, СОУ „Васил Левски“, гр. Дулово*

– *Милица Тошкова Костадинова – XII клас, ПГИ „Проф. Димитър Табаков“, гр. Сливен*

д-р Анатолий Кънев

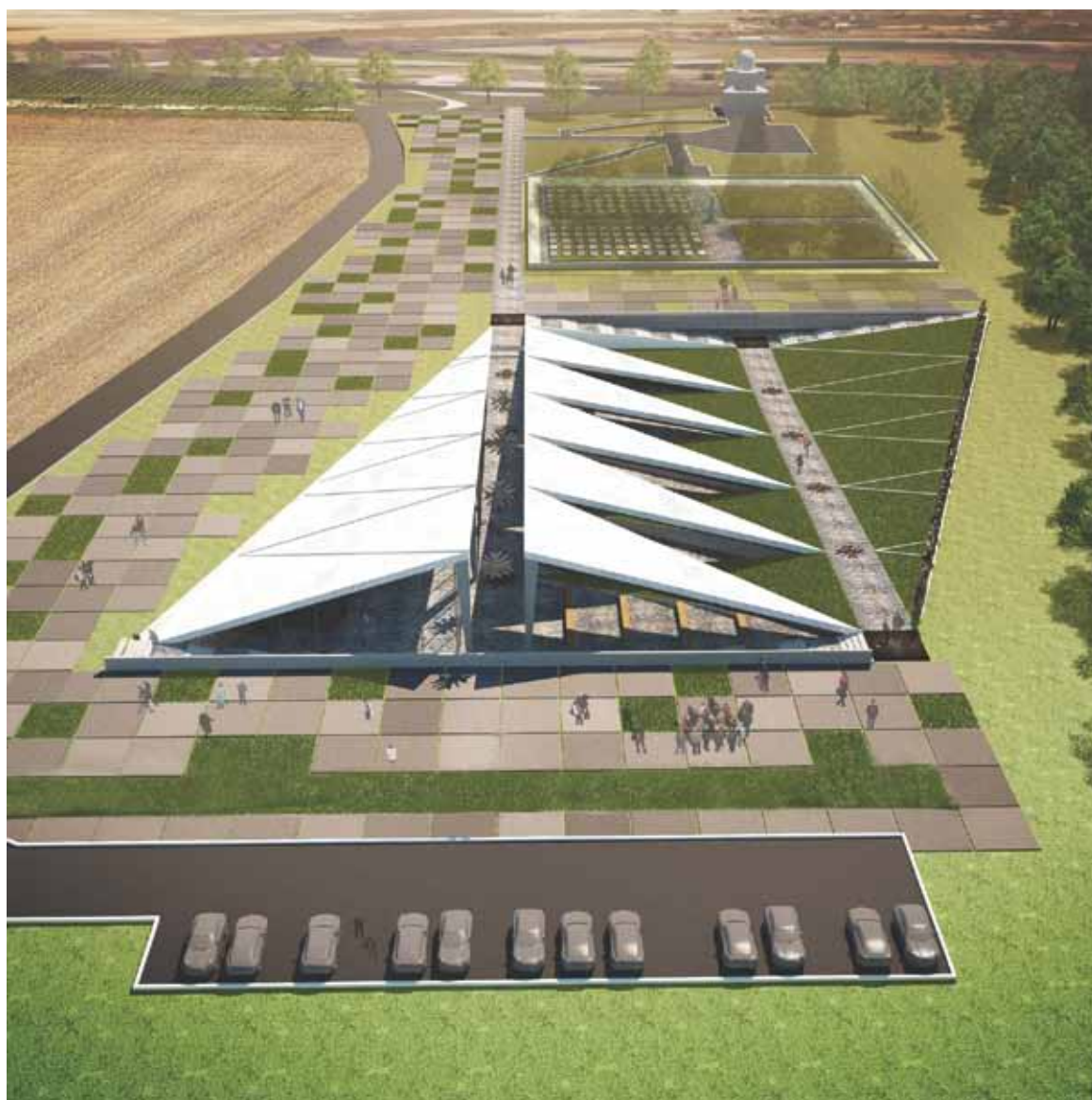
(Председател на КПД „Родно Лудогорие“)

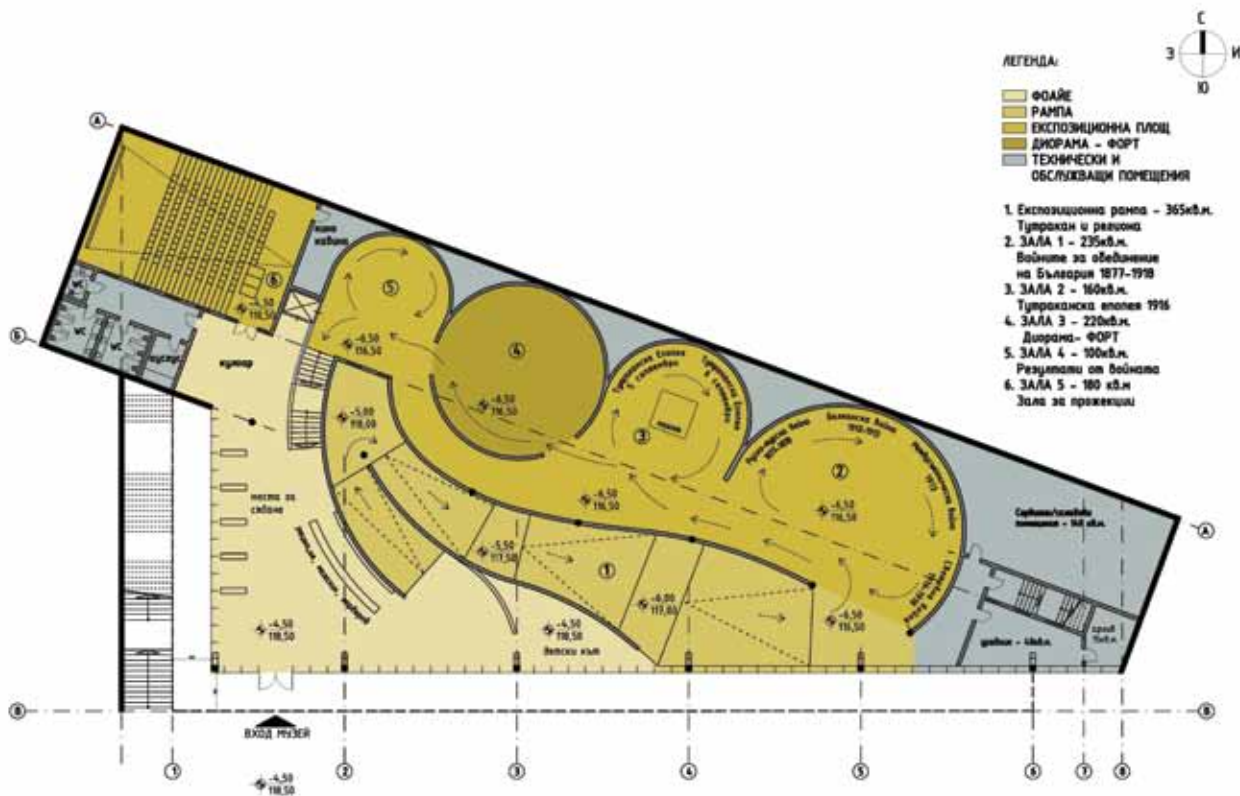
По идея на Община Тутракан в лицето на директора на Историческия музей Петър Бойчев и КПД „Родно Лудогорие“ с председател д-р Анатолий Кънев в момента се изготвя проект за Мемориален комплекс „Тутраканска епопея“. Спонсор на проекта е почетният гражданин на Тутракан г-н Стив Харалампиев.

Мечтата на Инициативния комитет с председател акад. Георги Марков е на тържествата за 100-годишнината от Епопеята през 2016 г. да бъде открит този културен обект – символ на мечтата на българския народ за обединение под една национална стряха във войните от 1912–1918 г. Проектът се изработва от Архитектурно студио „Сопвеуер“ под ръководството на доц. Владимир Игнатов. Вярно е, че дотогава всяка година има избори, но се надяваме нашите политици да изберат и пътя на културата като поведение.

Надяваме се и именно такива европроекти да печелят, за да ни има.

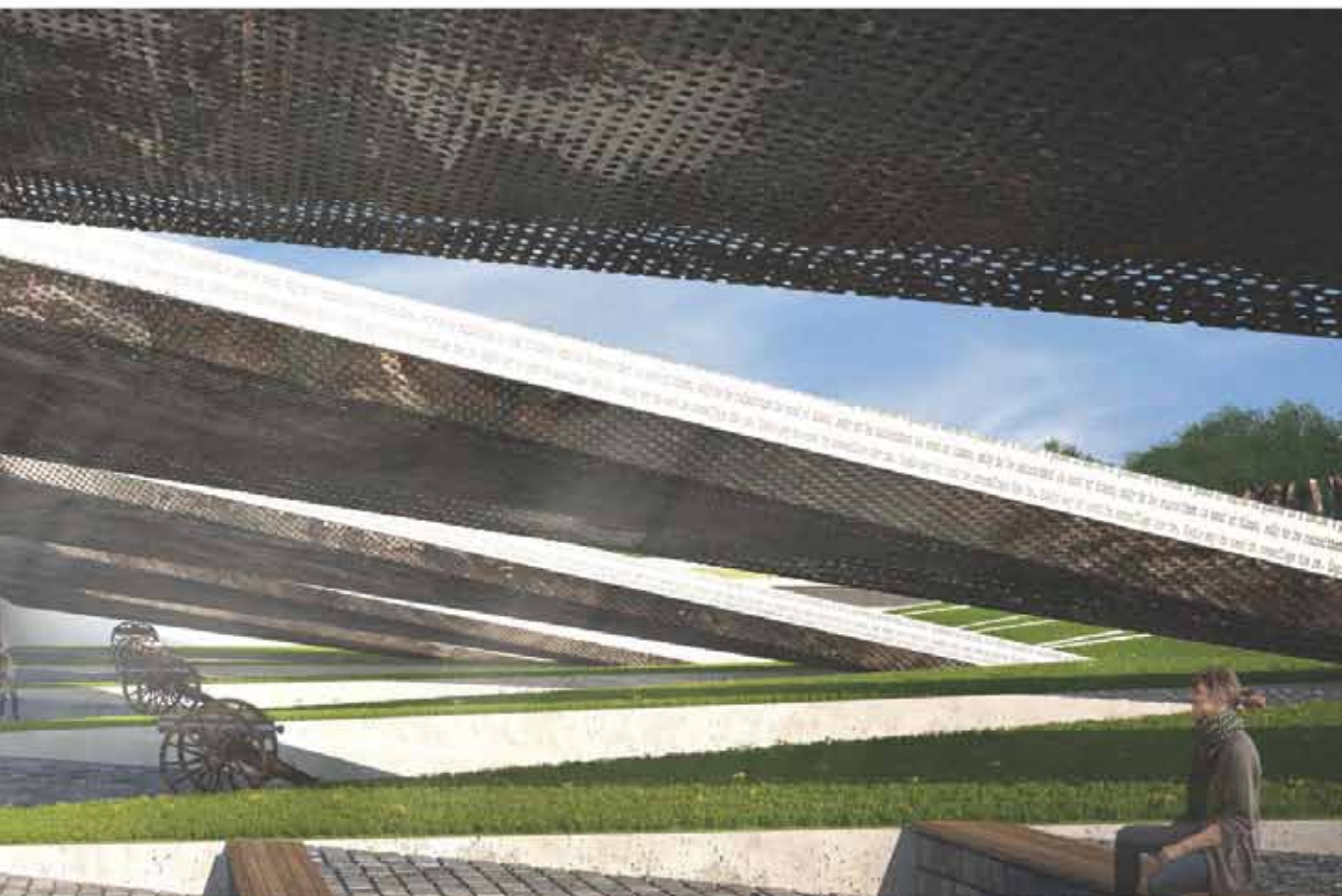
Редакционно

СКУЛПТУРЕН ПАРК

ХРИСТО МАТАНОВ

В ТЪРСЕНЕ
НА СРЕДНОВЕКОВОНОТО
ВРЕМЕ

НЕРАВНИЯТ ПЪТ НА БЪЛГАРИТЕ (VII-XV В.)

ИК „Гутенберг“

ДОБРОСЪСЕДСТВО, ДОВЕРИЕ, ИСТИНА
КПД РОДНО ЛУДОГОРИЕ

МУЗЕИТЕ И ОБЩИНИТЕ НА
ТУТРАКАН, ИСПЕРИХ, РАЗГРАД И ПОПОВО
МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

**29^и ПОХОД
ПО ПЪТЯ НА
ЧЕТАТА НА
ТАНЬО ВОЙВОДА
30 МАЙ - 2 ЮНИ 2014**

ОТ ДУНАВА ПРИ С. ПОЖАРЕВО - ОБЩИНА ТУТРАКАН
ДО КЕРЧАН БАИР ПРИ С. АПРИЛОВО - ОБЩИНА ПОПОВО

ПРИ
ЩЕ БЪДЕ НА

ПОХОДНАТА КОЛОНА
В ЧАСА

С УЧАСТИЕТО НА ТУРИСТИ, УЧЕНИЦИ, МЛАДЕЖИ И ПОТОМЦИ НА ВОЙВОДАТА И ЧЕТНИЦИТЕ
КАНИМ ВИ ДА СЕ ВКЛЮЧИТЕ В ПОХОДА И ПОСРЕЩАНЕТО НА ПОХОДНИЦИТЕ.

